

ONTDEK INNOVATIEF NEDERLAND

ONTDEK INNOVATIEF NEDERLAND

NOVEMBER 2006

Colofon

'Ontdek innovatief Nederland' is een uitgave van het Innovatieplatform.

Redactie: Sijas Akkerman en Angèle Welting

Eindredactie: Carolien Nout

Vormgeving: An van der Wal

ISBN: 90-74948-01-4

Innovatieplatform

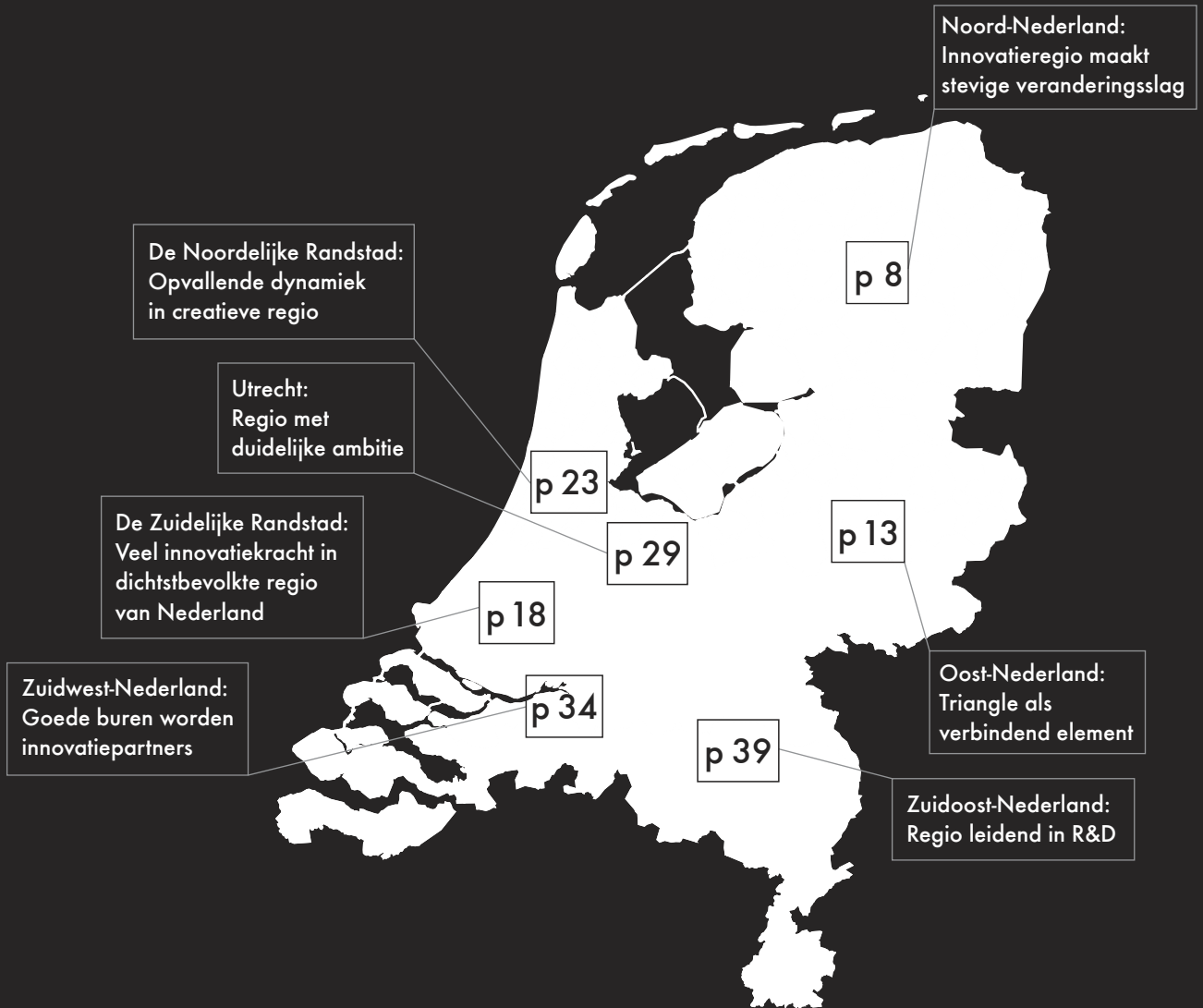
Den Haag, november 2006

Het Innovatieplatform is van 2003 tot 2007 door de regering ingesteld.

De missie van het Innovatieplatform is om de innovatiekracht van Nederland te versterken, zodat ons land in 2010 weer een koploper is in de Europese kenniseconomie. Dat betekent dat Nederland een land moet worden waar volop ruimte is voor excellentie, ambitie en ondernemerschap van mensen en organisaties.

INHOUD

5 INLEIDING

44 **HUBS & HOTSPOTS:**
Het belang van de regio in de Nederlandse kenniseconomie

51 **CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN**

58 **LITERATUUROVERZICHT**

59 **LIJST MET GEÏNTERVIEWDEN**

60 **SAMENSTELLING VAN WERKGROEP REGIOPROGRAMMA**

INLEIDING

Innovatie is niet van gisteren. Zij is van alle tijden. In de negentiende eeuw, een periode waarin nieuwe technieken voortvarend werden ontwikkeld en toegepast, schreef de dichter Potgieter: *“Slechts vernieuwing kan behouden; achter raakt wie stil blijft staan.”* Dit poëtische innovatieadvies heeft niets van zijn zeggingskracht verloren. Het zou het motto kunnen zijn van de diverse innovatienetwerken in de regio. En over die innovatienetwerken gaat deze publicatie. ‘Ontdek innovatief Nederland’ brengt de ambitie van de regionale innovatienetwerken in kaart. Want innovaties vinden plaats op de werkvloer. En de werkvloer ligt per definitie in de regio.

Hoewel innovatie van alle tijden is, moeten er in iedere tijd weer mensen zijn die voorwaarden scheppen voor innovatie. In de regio’s hebben de innovatienetwerken deze handschoenen opgepakt. Daar werpen de verschillende initiatieven om tot innovatie te komen vruchten af. Juist in de regio’s moet Nederland in 2010 kunnen laten zien, dat het koploper is geworden in de Europese kenniseconomie: de belangrijkste doelstelling van het Innovatieplatform.

Het Innovatieplatform is in januari 2006 gestart met zijn regioprogramma. Niet om daarmee vanuit Den Haag initiatieven in de regio te ontplooien. Die waren er allang. Innovatie gebeurt immers aan de basis: in bedrijven, in kennisinstellingen, bij overheden en in de samenwerking tussen die drie. Innovatie kan niet van bovenaf worden opgelegd.

De doelstelling van het regioprogramma van het Innovatieplatform is het laten zien van de innovatiekracht in de regio’s en het benoemen van kansen om die innovatiekracht nog verder te versterken en beter te benutten. Bij de realisatie van die doelstelling zijn de volgende vragen belangrijk:

1. Hoe kunnen de innovatiesystemen in de regio’s zo goed mogelijk verbonden worden met elkaar en met het nationale en Europese innovatiesysteem?
2. Hoe kunnen knelpunten die versnelling en versterking in de weg staan, worden weggenomen?

Met ‘Ontdek innovatief Nederland’ wil het Innovatieplatform laten zien hoe de regio’s hun innovatiebeleid vormgeven. Wat hun ambitie is. Welke keuzes regio’s maken. Hoe de innovatienetwerken zijn georganiseerd. Op welke terreinen ze samenwerken met andere netwerken. Welke mogelijkheden ze zien voor de toekomst. Bovendien wordt per regio een aantal opvallende voorbeelden uitgelicht.

Per regio wordt tevens kort ingezoomd op de verbinding tussen de regionale initiatieven en nationale en Europese innovatieprogramma’s. Het onderstaande kader laat zien, welke nationale programma’s het Innovatieplatform duidelijk terugvond in de regio’s.

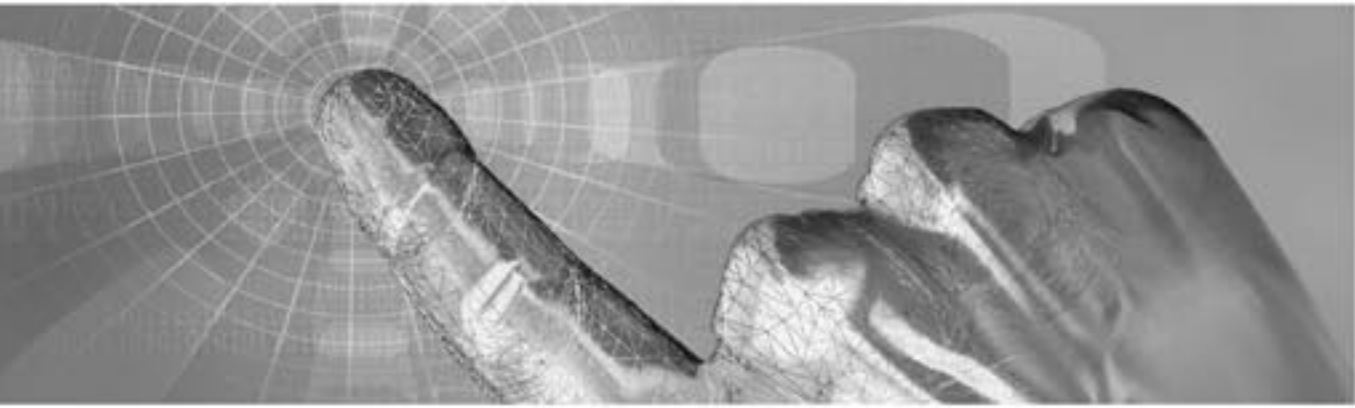
1. Pieken in de Delta: het in 2004 gelanceerde gebiedsgerichte ontwikkelingsprogramma van Economische Zaken.
2. Sleutelgebiedenaanpak: het Innovatieplatform heeft zes sleutelgebieden onderscheiden in de Nederlandse economie: Flowers & Food, High-tech systemen en materialen, Water, Creatieve Industrie, Chemie en Pensioenen en Sociale Verzekeringen. Daarnaast ziet het Innovatieplatform The Hague, residence of peace and justice als opkomend sleutelgebied en zijn ICT en energietransitie als innovatie-assen benoemd. In de regio's zijn hier duidelijke concentraties van te vinden. De verschillende keuzes van de regio's, geschetst in ieder regiohoofdstuk, komen voor een aanzienlijk deel overeen met de sleutelgebieden.
3. Innovatie in Dialoog: Economische Zaken ontwikkelt onder deze noemer innovatieprogramma's volgens een nieuwe aanpak, die is geïnspireerd op de sleutelgebiedenaanpak. Voor de sleutelgebieden Flowers & Food, Water en Hightech systemen en materialen zijn reeds innovatieprogramma's ontwikkeld en er volgen nog meer.
4. Naast deze programma's reikt Economische Zaken innovatievouchers uit en sluit het Innovatie Prestatiecontracten af. Het ministerie van Onderwijs verleent RAAK-subsidies ter stimulering van innovatie.
5. Ook op Europees niveau is ruimte geschapen om in te zetten op sterktes in de regio en krijgen onderzoek en innovatie een duidelijke plek, onder meer in de EFRO-programma's en het EU Kaderprogramma voor onderzoek en technologie ontwikkeling.

Naast het zichtbaar maken van de innovatiekracht in de regio geeft het Ruimtelijk Planbureau (RPB) zijn visie op het stimuleren van regionale innovatie. Daarbij gaat het RPB ervan uit dat het samenbrengen van bedrijven, kennisinstellingen en overheden een belangrijke succesfactor is voor innovatie. De vraag die het RPB daarbij stelt, is op welk ruimtelijk niveau nieuwe kennis en innovatie het beste tot stand komen.

Wat er op het gebied van innovatie gebeurt in de regio's in Nederland is meer omvattend dan door het Innovatieplatform in deze publicatie geschetst kon worden. De gekozen regio-indeling komt voort uit de bezoeken die zijn afgelegd door het Innovatieplatform aan diverse regionale innovatienetwerken. Het is geen absolute indeling van de regio's. Want innovatie laat zich niet tegenhouden door grenzen; innovatie laat zich leiden door kansen en mogelijkheden. De samenstellers van 'Ontdek innovatief Nederland' hebben – op basis van zichtbare kracht van de regionale innovatienetwerken - gekozen voor de volgende regio's: Noord-Nederland, Oost-Nederland, Zuidoost-Nederland, Zuidwest-Nederland, Utrecht, Zuidelijke Randstad en Noordelijke Randstad.

'Ontdek innovatief Nederland' is de afsluiting van het Regioprogramma dat het Innovatieplatform in 2006 heeft uitgevoerd. Het moge duidelijk zijn, dat deze publicatie het grote belang aangeeft van innovatiestimulering in de regio. Dit verdient zeker verdere voortgang. En omdat regeren nog steeds vooruitzien is, doet het Innovatieplatform in het laatste hoofdstuk van 'Ontdek innovatief Nederland' aan de spelers in de regio en aan een komende regering aanbevelingen over de wijze waarop het regionale, het nationale en het Europese innovatiebeleid elkaar blijvend kunnen versterken.

NOORD-NEDERLAND

INNOVATIEREGIO MAAKT STEVIGE VERANDERINGSSLAG

Wie Noord-Nederland typeert als de economie van rust en ruimte, zou de provincies Groningen, Friesland en Drenthe evenzeer eren als tekortdoen. Want inderdaad is er volop rust en ruimte beschikbaar in het noorden van het land en wordt er veel verwacht van de zogenoemde woon-, landschap- en leisure-economie. Maar wanneer dat een imago van 'de voortuin van Nederland' op zou roepen, is het beeld van de noordelijke provincies danig vertroebeld. Want Noord-Nederland doet er alles aan om met kracht te innoveren, om stevig te investeren en om de economie die dit alles moet dragen te intensiveren.

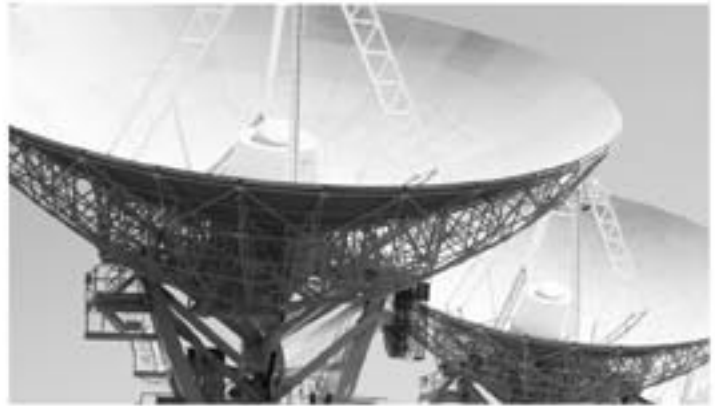
DE KEUZES VAN NOORD-NEDERLAND

Noord-Nederland steekt in op **energie, water en sensortechnologie**. Noord-Nederland noemt dat haar sleutelgebieden. Naast deze sleutelgebieden focust het Noorden op de speerpuntsectoren **agribusiness, life sciences, ICT, scheepsbouw, chemie, zorg en toerisme**. Uit deze terreinen wil Noord-Nederland in de toekomst haar economische kracht halen.

Met Energy Valley geeft Noord-Nederland invulling aan het sleutelgebied energie. In Energy Valley vindt het overgrote deel van de Nederlandse activiteiten op het gebied van transport, behandeling, handel en research van aardgas plaats. Daarnaast is er een groot aantal initiatieven om te komen tot innovatieve duurzame energieconcepten.

Nederland kan wereldwijd een belangrijke bijdrage leveren aan de oplossing van waterproblemen. De Friese Water Alliantie moet hieraan invulling geven. Wetsus, het Centre for Sustainable Water Technology is een onderzoeksinstituut waar bedrijven en kennisinstellingen hun krachten hebben gebundeld en waar gewerkt wordt aan de ontwikkeling van nieuwe technologieën op het gebied van duurzaam water.

Astron behoort op het gebied van sensortechnologie tot de top drie van de wereld als het gaat om facilitering van astronomisch wetenschappelijk onderzoek. Hier liggen ook economische kansen door het ontwikkelen van afgeleide product-marktcombinaties. Daarbij wordt ingezet op geofysisch onderzoek (gaswinning en duurzame energie), precisielandbouw (waarbij milieu kan worden ontzien en prijzen kunnen dalen) en ontwikkeling en productie van antennes.

Voorbeelden van concrete resultaten in Noord-Nederland

- **Energy Delta Institute:** een samenwerkingsverband van Gasunie, RuG, Gazprom (Rusland)
- **Stichting Energy Valley Onderwijs Research:** kennisuitwisseling tussen mkb, hbo en Gasunie Research
- **Sensor Universe:** recent initiatief om alle activiteiten op het terrein van sensortechnologie te laten samenkomen en een duidelijke branding in de markt te hebben
- **Samenwerkingsverband Energy Valley en Wetsus, Centre for Sustainable Water Technology**

AMBITIE EN POTENTIE

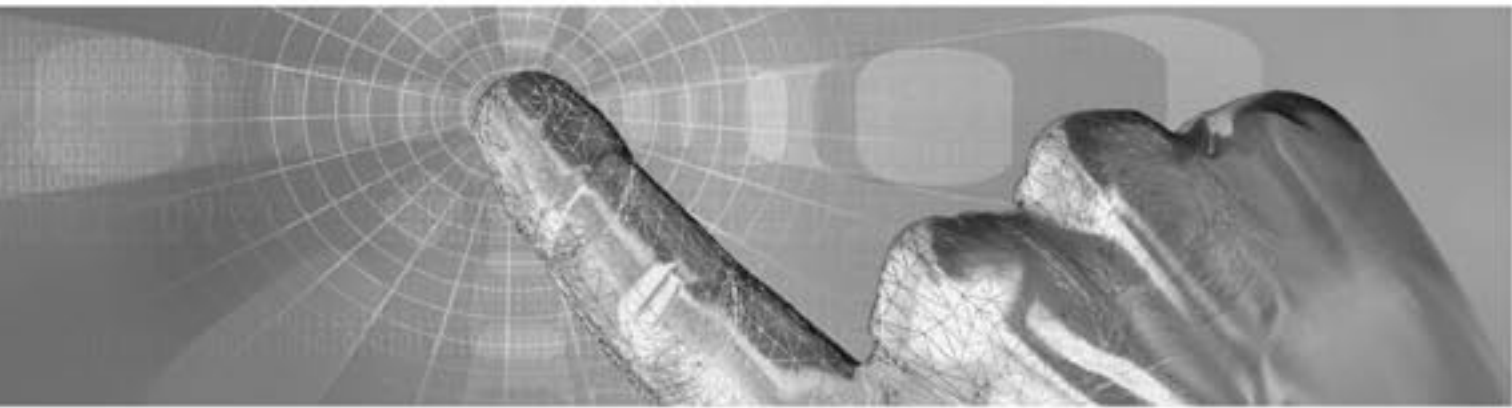
Noord-Nederland heeft haar keuzes voor sleutelgebieden en speerpuntsectoren vastgelegd in de Strategische Agenda 2007 – 2013. Door in te zetten op deze sterktes maakt de regio een economische omslag. De noordelijke maakindustrie moet gemoderniseerd worden. Het huidige economische profiel is sterk gebaseerd op bulkproductie en bestaat voor een belangrijk deel uit activiteiten die steeds meer verplaatst worden naar lagelonenlanden. De slag kan niet meer gewonnen worden door pure kostenreductie. Ondernemers zullen moeten innoveren. Kennis wordt ook voor Noord-Nederland de productiefactor van de toekomst. De transitie van de relatief traditionele industriële productie-economie naar een kenniseconomie ziet Noord-Nederland als de rode draad in haar ambitie.

Naast het versterken van het economische klimaat in vooral stedelijke gebieden wil Noord-Nederland ook het vitale platteland behouden en verbeteren. De karakteristieke grote aaneengesloten open gebieden en de historische kernen vormen de basis voor een uitstekend woon-, werk- en recreatief klimaat. Rust en ruimte in overvloed. Voor de leisure-economie dus kansen te over.

ORGANISEREND VERMOGEN

De stuwende organisatie achter deze ambitie is het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN). Sinds 1992 hebben Groningen, Friesland en Drenthe hun bestuurlijke krachten hierin gebundeld. SNN zorgt voor de uitvoering van 'Het kompas voor het Noorden' dat loopt tot 2010 en voor de verdeling van de zogenoemde Kompasgelden.

Dat Noord-Nederland het nog moet stellen zonder een regionaal Pieken in de Delta-programma, is te verklaren uit het feit, dat de regio in 'Kompas voor het Noorden' aparte afspraken heeft gemaakt met de centrale overheid. De daaruit voortvloeiende Kompasgelden zijn gekoppeld aan

EU-structuurfondsen en gericht op het wegwerken van achterstanden in de regio. Met de Strategische agenda 2007 – 2013 wordt de omslag gemaakt naar het verder versterken van de krachtigste onderdelen van de noordelijke economie.

IJKDIJK

Noord-Nederland bouwt met haar innovatieve inspanningen op het gebied van energie, water en sensortechnologie aan een uniek profiel, dat een belangrijke toegevoegde waarde voor de Nederlandse economie kan hebben. Ook biedt het aanzienlijke groeikansen op de wereldmarkt. Op het snijvlak van de drie pieken bloeien mooie initiatieven op, zoals de IJkdijk. In dit wereldwijd unieke project worden kansrijke technologische ontwikkelingen uit de sensorindustrie toepasbaar gemaakt voor waterbeheerders. Uiteindelijk moet het leiden tot innovatieve waterkeringen die realtime de toestand van de dijk en de kracht van het water monitoren. Een krachtige verbinding van ICT, water- en sensortechnologie.

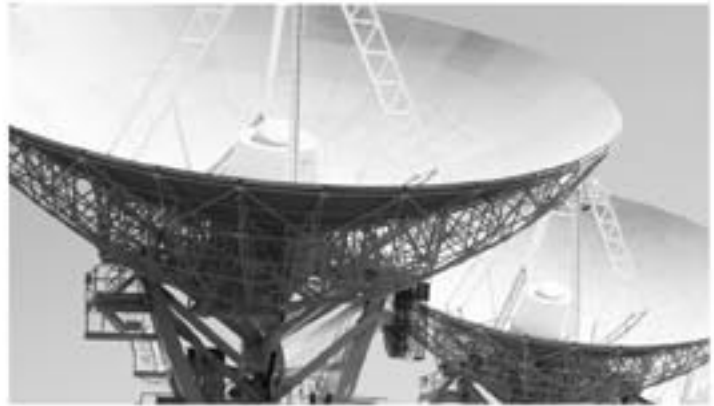
VEEL KENNIS OP DE PLANK

Bedrijven, kennisinstellingen en overheden werken in de drie noordelijke provincies intensief samen. Binnen de verschillende sectoren zoeken bedrijven ook samenwerking met andere regio's. Een van die bedrijven is Bright Spark. Het legt zich onder andere toe op de ontwikkeling van sensorsystemen die kunnen worden toegepast in de waterzuivering. Directeur Maurice Tax klaagt niet over een kloof tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen. „Ik kijk het liefst binnen een universiteit naar wat daar op de schappen ligt aan producten die nog net niet toepasbaar zijn voor de markt. Die ontwikkel ik verder tot toepasbare technologieën.”

Tax heeft goede contacten opgebouwd met universiteiten en hogescholen in Nederland en Spanje. Uit zijn Spaanse contacten is een in Barcelona gevestigd spin off-bedrijf voortgekomen. Hij is ervan overtuigd, dat een intensievere samenwerking in Europees verband de Nederlandse exportpositie zal versterken.

“Bedrijven moeten meer inzage hebben in wat er bij kennisinstellingen aan ontwikkelde kennis aanwezig is. Door deze kennis in te huren kun je binnen je bedrijf de hard nodige innovaties en omzetvergroting realiseren. Met die kennis maak je een enorme sprong voorwaarts. Dat zal Nederland ook in het buitenland meer op de kaart zetten.”

Maurice Tax, directeur Bright Spark, Joure

INNOVATIEPOTENTIEEL

Noord-Nederland heeft veel kleine bedrijven met een laag groeitempo. Het is een van de grootste uitdagingen dat groeitempo te vergroten. Ook is er onvoldoende aanwas van nieuwe bedrijven en hebben bedrijven een te beperkte exportoriëntatie. Daarnaast verdient in het Noorden de aansluiting van de opleidingsmarkt op de arbeidsmarkt verbetering. Wel draagt de kennisinfrastructuur - met relatief jonge instellingen als Wetsus, Astron en coördinerende platforms als Energy Valley - in belangrijke mate bij aan de toenemende herkenbaarheid van de noordelijke economie.

Het innovatiepotentieel is onmiskenbaar aanwezig in Noord-Nederland. De vraag is echter steeds hoe dat binnen de economische structuur, die toch wat ijler is dan in de Randstad, optimaal kan worden benut.

MIDDEN- EN KLEINBEDRIJF

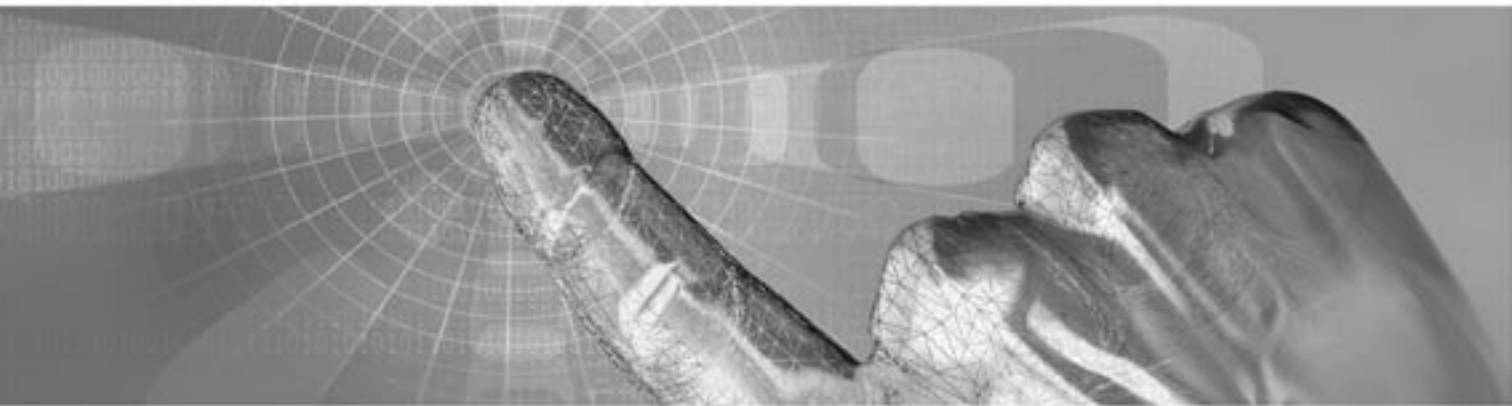
Binnen het mkb in het Noorden leven veel innovatieve ideeën. Maar de bedrijven hebben zelf niet altijd gelegenheid om die ideeën te verwezenlijken. Net zoals elders gaat vaak alle energie van de ondernemers zitten in het realiseren van de dagelijkse productie. Bovendien missen ze soms de kennis om de ideeën te verwezenlijken. Kennisinstellingen kunnen een belangrijke rol spelen om deze knelpunten weg te nemen.

„De kennisinstellingen zijn traditioneel gericht op het ontwikkelen van kennis om de kennis. Daar is niks mis mee. Maar tegelijk moeten de kennisinstellingen in Noord Nederland ook kennis ontwikkelen voor anderen”, aldus gedeputeerde J.C. Gerritsen. Hij wil overigens graag horen, hoe bestuurders in de andere regio's met dit probleem omgaan en ziet voor het Innovatieplatform hierin een dankbare intermediaire taak weggelegd. Ook het actief ondersteunen dat R&D-afdelingen van bedrijven zich vestigen bij een toptechnologisch instituut (TTI), werkt bevorderend.

Bright Spark-directeur Maurice Tax wijst op het belang voor het Innovatieplatform om blijvend aandacht te geven aan het mkb. „Grote bedrijven weten met hun korte lijntjes naar de overheid maximaal gebruik te maken van alle regelingen. De kleine bedrijven hebben daarvan te weinig notie.” Hij is van mening, dat Nederland sneller zal kunnen innoveren wanneer het Innovatieplatform nog meer de brug kan slaan tussen mkb en nationale overheid.

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

Wanneer een Pieken-in-de-Deltaprogramma voor Noord-Nederland wordt ontwikkeld, zullen veel van bovengenoemde inhoudelijke speerpunten van de noordelijke innovatieagenda een plek

Noord Nederland

krijgen. Daarmee zal ook worden voldaan aan de motie van het kamerlid Van Dijk, die vraagt om een brede ondersteuning vanuit het Rijk voor de 'transitieopgave' naar een kennisintensieve cluster-economie. Het Pieken in de Delta programma voor het Noorden zal aanvullend zijn op de aanpak vanuit het nationaal innovatiethema water, maar bijvoorbeeld ook op het landelijk (duurzame) energiebeleid dat meer dan gemiddeld neerslaat in deze regio.

Daarnaast is de internationale component van innovatiestimulering van belang. In de conferentie die staatssecretaris Karien van Gennip van het Ministerie van Economische Zaken met haar Noord-Duitse collega's deze zomer heeft georganiseerd, zijn stevige ambities neergezet voor dergelijke 'grensoverschrijdende pieken', met name op het gebied van sensortechnologie, energie, agribusiness en havensamenwerking. De nieuwe EU Structuurfondsprogramma's bieden goede mogelijkheden voor projecten op dit gebied, zowel bilateraal met partners in de grensgebieden met Duitsland, als in het kader van het transnationale Noordzeeprogramma.

"Wij stimuleren de ontwikkeling van de sleutelgebieden, maar Noord-Nederland moet ook de transitie maken van de meer traditionele sectoren naar de sectoren in opkomst."

J.C. Gerritsen, gedeputeerde Economische Zaken van de provincie Groningen.

OOST-NEDERLAND

TRIANGLE ALS VERBINDEND ELEMENT

“Verbeelding is belangrijker dan kennis”, zei Albert Einstein eens. De regio Oost-Nederland beschikt niet alleen over veel kennis, maar ook over verbeelding en de vaardigheden die nodig zijn om die kennis om te zetten in kracht, zo blijkt uit haar innovatieagenda ‘Spel zonder grenzen’.

DE KEUZES VAN OOST-NEDERLAND

Oost-Nederland zet in op **voeding, gezondheid en technologie**. Dit vindt zijn weerslag in **Food Valley** in de regio Wageningen, **Health Valley** in de regio Arnhem/Nijmegen en in het **Innovatieplatform Twente**, dat zich richt op technologische innovaties. Deze keuzes van Oost-Nederland en de bijbehorende doelstellingen zijn vastgelegd in de ‘Innovatieagenda Oost-Nederland – Spel zonder grenzen’ van de regiegroep Triangle. Oost-Nederland kiest ervoor topregio te worden op deze terreinen.

Foodvalley is het toonaangevende netwerk voor de foodsector, die een grote kennis- en bedrijvigheidconcentratie heeft in Oost-Nederland. Circa honderd bedrijven, voornamelijk geconcentreerd rond Wageningen, zijn daar actief bij betrokken. Belangrijk is de inbreng van Wageningen Universiteit en Researchcentrum, een van de grootste kennisinstellingen op het gebied van agrifood-onderzoek in Nederland.

In Health Valley zijn de Universiteit Nijmegen en het Universitair Medisch Centrum St. Radboud zeer nauw betrokken bij de innovatieve ontwikkelingen op het gebied van de gezondheidszorg. Health Valley wil als netwerkorganisatie de verbindingen leggen tussen kenniscentra en het bedrijfsleven op het gebied van gezondheid en een bijdrage leveren aan de ontwikkeling en de marketing van de regio.

En het Innovatieplatform Twente heeft in zijn innovatieroute vijf innovatiespeerpunten benoemd die zijn gebaseerd op de sterkte kanten van de regio. Dit zijn: materialen & mechatronica, technologie & gezondheid, voeding, bouwnijverheid en technologie & veiligheid.

Oost-Nederland

De centrale ontmoetingsplaats in de Twentse Innovatieroute is Kennispark. Een kennisintensieve hotspot met de campus van de Universiteit Twente als kloppend hart. Hier maken kennisinstellingen en innovatieve ondernemingen gebruik van elkaars kennis en faciliteiten.

Voorbeelden van concrete resultaten in Oost-Nederland

- **Centrum voor Ondernemerschap aan Hogeschool Arnhem-Nijmegen (HAN)**
- **Twentse Innovatieroute: regionaal fonds van 100 miljoen euro dat mede gefinancierd is door lokale overheden, waar bedrijven en kennisinstellingen onder regie van het Innovatieplatform Twente samen een twintigtal innovatieprojecten gaan uitvoeren.**
- **52Degrees in Nijmegen: een business innovation center, waar diverse partijen, (waaronder NXP, het vroegere Philips Semiconductors), bij elkaar worden gebracht om nieuwe marktmogelijkheden te onderzoeken en verder te ontwikkelen.**
- **Het Informal Investors Network, gericht op het toegankelijker maken van informal capital voor perspectiefvolle bedrijven door middel van het organiseren van matchings- en voorlichtingsactiviteiten.**

AMBITIE EN POTENTIE

De regiegroep Triangle wil Oost-Nederland in 2015 laten behoren tot de top 5 van de wereld. Dat is een stevige ambitie, bedoeld om de regio scherp te houden. Oost-Nederland is vanouds een regio met veel industrie. Na de sterke groei eind jaren negentig is met name in de industrie het banenverlies groot geweest. Belangrijke factor hiervoor is de sterkere internationale concurrentie en de verplaatsing van laaggeschoold werk naar lagelonenlanden. Toch ziet Oost-Nederland belangrijke potenties in het versterken van de industriële bedrijvigheid in de regio op de hierboven genoemde gebieden. Dat betekent niet, dat buiten voeding, gezondheid en technologie geen innovatie of onderzoek meer mogelijk is. Ook het toerisme is bijvoorbeeld een belangrijke sector in deze regio. Daarnaast ontwikkelen bedrijven in Apeldoorn en Arnhem een sterke innovatieve sector op het gebied van brandstofcellen. „Erg belangrijk als je weet, dat fossiele brandstoffen steeds schaarser zullen worden”, aldus René van Diessen, gedeputeerde Economie en Milieu van de provincie Gelderland en lid van de regiegroep Triangle. Behalve de reeds genoemde kennisinstellingen kent Oost-Nederland nog een keur van hogescholen en onderzoeksinstituten die binnen en buiten de gekozen sterktes fundamenteel en toegepast onderzoek verrichten.

ORGANISEREND VERMOGEN

De bestuurlijke bindende factor tussen Food Valley, Health Valley en de Twentse Innovatieroute is de Triangle, het samenwerkingsverband van de provincies Gelderland, Overijssel, bedrijven, kennisinstellingen en verschillende steden in Oost-Nederland. De Regiegroep Triangle geeft richting aan de innovatie in Oost-Nederland en is daarnaast ook het aanspreekpunt en gezicht van de Triangle.

In Enschede, Wageningen en Nijmegen zijn bureaus opgericht die de drie deelagenda's uitvoeren. Deze organiseren bijvoorbeeld platformbijeenkomsten waar ondernemers en wetenschappers kennis uitwisselen. De bureaus verspreiden periodiek nieuwsbrieven, waarin aandacht wordt gevraagd voor nieuwe ontwikkelingen in de eigen regio en in de rest van Nederland of het buitenland. Zo vervult de Triangle een spilfunctie in het overleg tussen overheid, kennisinstellingen en ondernemers.

Naast het organiseren van inhoudelijke samenwerking is Triangle ook de innovatiereputatie van de regio aan het versterken. Door diverse promotieactiviteiten krijgt de regio een innovatieve uitstraling. Dit om bedrijven en wetenschappers te interesseren voor de speerpunten van de regio Oost-Nederland. In dat kader werd in de zomer van 2006 een innovatietoer georganiseerd door de provincie Gelderland. Gedeputeerde van Diessen: „Tijdens grote publieke evenementen zoals jaarmarkten werd aan burgers duidelijk gemaakt wat er in de regio op het gebied van innovatie plaatsvindt.“ En dat lijkt volgens Van Diessen te werken: „In de afgelopen twee à drie jaar heeft het mkb in de regio meer dan twaalfhonderd innovatieprojecten ontplooid, hebben tientallen nieuwe bedrijven zich hier gevestigd en zijn meer dan duizend nieuwe arbeidsplaatsen gegenereerd.“

TOPREGIO

Om haar ambitie van topregio te realiseren, kijkt Oost-Nederland ook buiten de eigen landgrenzen. Inhaken op Europees en nationaal innovatiebeleid is een belangrijk speerpunt. Van Diessen hierover: „Er moet meer geïnvesteerd worden in die afstemming. Internationaal liggen er belangrijke verbanden. Zo hebben we in China een groot aantal contacten gelegd met universiteiten daar. Ik verwacht dat dit tot een intensieve samenwerking en uitwisseling van ideeën kan leiden.“ Daarnaast moeten de initiatieven niet alleen in hun regiocontext bekeken worden. „Food Valley is bijvoorbeeld breder en (inter)nationaler dan alleen Wageningen en omgeving. Er dient ruimte te zijn voor opschaling van goede initiatieven. Het is goed om het gevaar van het 'klein houden' van regio-initiatieven te voorkomen“, aldus Van Diessen.

KANSEN EN MOGELIJKHEDEN

Een van de punten om de ambities van Oost-Nederland te kunnen realiseren, is het aantrekken van technologisch hoogopgeleide mensen. Die moeten er meer komen. Ook is er vanuit de nationale en regionale overheid steeds meer aandacht voor innovatieve start-ups, zo schetst Van Rijn, directeur van het bedrijf Aquamarijn, waar microzeven worden ontwikkeld voor de filtratie van bier en melk.

„Subsidies voor (kleine) hightech ondernemingen zijn de laatste vijf jaar buitengewoon verbeterd. Tien jaar geleden was ik als ondernemer nog een vreemde eend in de bijt bij universiteiten. Nu is de bereidheid van universiteiten om zelf bij te dragen aan spin off's een stuk groter geworden”, zegt hij. Wel zou er meer aandacht kunnen zijn voor doorgroeiers. Die hebben een langetermijnstrategie en langer lopende financieringsarrangementen nodig. Ondersteuning vanuit de nationale en regionale overheid en andere spelers zoals banken kan de potentie bij die (mkb-)bedrijven aanboren.

Door (mede)investeringen van de rijksoverheid krijgen sterke innovatieprojecten in Oost-Nederland een extra impuls. Tegelijk dreigt vanuit het perspectief van met name de regio Twente soms een 'projecten-circus' of 'projectentombola'. De regio's beschrijven daarmee het mechanisme, dat optreedt wanneer het Rijk nieuwe subsidies beschikbaar stelt voor het stimuleren van innovaties op bepaalde thema's of in landsdelen. Het komt voor, dat regio's in zo'n situatie projecten gaan bedenken die voor subsidie in aanmerking komen. Daarbij krijgt de vraag wat eigenlijk de kenmerken van de eigen innovatiekracht van de regio zijn minder aandacht.

„Tot nu toe willen de universiteiten graag weten hoe het hightech mkb hen kan helpen. Je zou dat soms moeten kunnen omdraaien.”

Cees van Rijn, directeur Aquamarijn, Enschede

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

De visie Triangle en de uitwerking daarvan in de agenda van Oost-Nederland is een belangrijk aanknopingspunt geweest voor het gebiedsgerichte Pieken in de Delta-programma Oost-Nederland. Dit programma is een van de instrumenten om de ambities van de Triangle te verwezenlijken. Daarnaast vindt de nationale programmatische aanpak van het ministerie van Economische Zaken op de thema's Flowers & Food en High Tech systemen en materialen (via het programma Food & Nutrition Delta en de Pole de competitiviteit voor Nanoelectronics en Embedded Systems, Point One) zijn neerslag in de

regio Oost-Nederland. In ontwikkeling is een nationaal programma op het thema Life Science, dat raakvlakken heeft met Health Valley. Tevens heeft het 6e EU Kaderprogramma voor onderzoek en technologie ontwikkeling geleid tot deelname in vele Europese R&D projecten gericht op verdere kennisopbouw en toegang tot Europese kennisnetwerken.

Voor Oost-Nederland is met name het landsdelige EU-programma Oost-Nederland van belang. Daarin wordt vanaf 2007 ruim de helft van de middelen besteed aan projecten op het gebied van kennis en innovatie. En voor het grensgebied van Overijssel en Gelderland worden vanuit het Nederlands-Duitse grensoverschrijdende programma projecten ondersteund die enerzijds bijdragen aan structurele economische versterking van het grensgebied en anderzijds bijdragen aan samenwerking en toegankelijkheid aan beide zijden. Ook daarin spelen kennis en innovatie een belangrijke rol, bijvoorbeeld door samenwerking met de universiteiten van Münster en Osnabrück.

„Oost-Nederland heeft een uitstekende uitgangspositie om de concurrentiestrijd aan te gaan. Niet met lage lonen, maar met kennisontwikkeling. Als je ziet hoe het tempo van ontwikkeling in China is, moeten wij echt harder gaan lopen.”

René van Diessen, gedeputeerde Economie en Milieu van de provincie Gelderland, lid van de regiegroep Triangle

DE ZUIDELIJKE RANDSTAD

VEEL INNOVATIEKRACHT IN DICTSTBEVOLKTE REGIO VAN NEDERLAND

De Lissabon-agenda van de Europese Unie heeft een hoge inzet. De EU moet volgens deze agenda in 2010 de meest dynamische en concurrerende kenniseconomie van de wereld zijn. De Zuidelijke Randstad wordt door velen beschouwd als een regio die een grote bijdrage kan leveren aan het realiseren van deze Lissabon-ambities.

DE KEUZES VAN DE ZUIDELIJKE RANDSTAD

De Zuidelijke Randstad zet in op zes clusters: **proces- en petrochemie, transport en logistiek, (glas)tuin-bouw, water- en deltatechnologie, internationaal recht en bestuur en life & health sciences.**

De proces- en petrochemie is gevestigd rondom het Rijnmondcomplex, waar transport, raffinage en verwerking van olie en vetten de core business is. Dit complex moet de komende jaren inspelen op transitie naar meer duurzame energiebronnen. Ook dan is kennis van transport, overslag en scheiding nodig. Die kennis is dichtbij het Rijnmondcomplex aanwezig in de vorm van excellente kenniscentra.

Voor het cluster transport en logistiek speelt duurzaamheid ook een rol. De logistieke kracht van de regio is onder meer terug te vinden in het programma Shipping Valley, een initiatief van de Kamer van Koophandel Rotterdam, de Drechtsteden en de provincie Zuid-Holland. Hiermee wordt ingezet op een versterking en verdere ontwikkeling van de maritieme industrie en van het maritiem logistieke knooppunt.

De activiteiten in de (glas)tuinbouw zijn gebundeld in Greenport Zuid-Holland. Het glastuinbouwcomplex behoort tot de meest concurrerende en sterkste clusters ter wereld en concentreert zich vooral in de regio Haaglanden en het Westland. Sierteelt, groenten en materieel voor teeltgewassen zijn de belangrijkste producten.

Het cluster Water- en deltatechnologie is geconcentreerd in en rond Delft, rond het business- en science park A13 Kennisboulevard.

Internationaal recht en bestuur vindt vooral zijn plek in Den Haag. De aanwezigheid van het Internationaal Strafhof, het Internationaal Gerechtshof, Europol, Eurojust en een aantal aan recht en bestuur gelieerde kennisinstituten maken dat Den Haag met recht een Internationale Stad genoemd mag worden.

Het Leiden Bio Science Park vormt samen met aanpalende activiteiten in Delft en het medische cluster in Rotterdam het cluster Life & Health Sciences in de Zuidelijke Randstad. Insteek voor de komende jaren is om de economische potenties en spin off van deze groeisector te maximaliseren.

Voorbeelden van concrete resultaten in de Zuidelijke Randstad

- **Bizworld:** een project waarbij ondernemerschap bij kinderen uit groep 8 van de basisschool wordt gestimuleerd door middel van een ondernemingsspel, persoonlijk begeleid door een ondernemer uit de regio.
- **De Kennisalliantie Zuid-Holland,** die recentelijk geroemd werd om het 'Kennis naar de Markt'-project. Hier wordt het brengen van kennis naar de markt gestimuleerd door middel van innovatieve product-markt-combinaties binnen negen kennisgebieden.
- **Tomation:** Een samenwerkingsverband van Priva en tientallen tomatentelers gericht op de ontwikkeling van een innovatieve tomatenplukrobot, die de arbeidsomstandigheden van het personeel verbetert en de teelt efficiënter maakt.

AMBITIE EN POTENTIE

De Zuidelijke Randstad van de Randstad heeft veel ingrediënten om zijn ambities waar te maken. Zo biedt de regio plaats aan de grootste wereldhaven in Europa. Daarnaast heeft het met drie universiteiten, een groot aantal hbo-instellingen en talloze onderzoeksinstituten en grote bedrijven een zeer uitgebreide kennisinfrastructuur. Deze leidt alleen tot relatief weinig spin off's.

Daarnaast ondervindt een aantal van de economische clusters, zoals de petrochemische industrie, duidelijk de gevolgen van een internationale marktverzadiging. Niet alleen productie wordt overgeheveld naar lagelonenlanden, maar ook hoogwaardige regie- en ontwikkelingsfuncties dreigen uit de Zuidelijke Randstad te verdwijnen. Dat maakt innoveren voor de regio tot een bittere noodzaak om zich te ontworstelen aan de wet op de remmende voorsprong.

De regio zet dan ook in op ondersteuning van het mkb en het naar de markt brengen van kennis. Dat gebeurt onder meer door Pieken in de Delta, Kennisvouchers, Kenniscommissarissen en het

MKB-loket. Belangrijke partners in de gezamenlijke aanpak zijn de ondernemers zelf, intermediaire organisaties zoals Syntens, de Kennisalliantie Zuid-Holland en de Kamers van Koophandel, advies- en kennisinstellingen, financiële instellingen, het Rijk en lokale overheden.

Grote aandacht heeft de relatie onderwijs-arbeidsmarkt. Doelen zijn onder andere minder schooluitval in het beroepsonderwijs, een betere samenwerking tussen bedrijfsleven en beroepsonderwijs en meer instroom in het technische beroepsonderwijs.

„Laten wij ons richten op de sterke punten die de economie heeft. De tuinbouw is een absolute kanshebber in de wereldmarkten. Die kansrijke sectoren moeten de ruimte krijgen om zich verder te ontwikkelen in een goede samenwerking met het bedrijfsleven en met kennisinstellingen. Dan zal het Nederland de komende tien jaar echt voor de wind gaan.”

Jacques Teelen, algemeen directeur Flora Holland

ORGANISEREND VERMOGEN

Om de economische structuur van de hele regio duurzaam te versterken, is de agenda 'Innoveren en Investeren' opgesteld, waarvan de Raad van Advies Zuidvleugel Randstad zich eigenaar voelt. Zijn strategische adviezen slaan neer in deze agenda. Vanuit 'Innoveren en Investeren' komen initiatieven tot stand, waarachter zich een groot aantal bedrijven en kennisinstellingen hebben geschaard. Het is tevens een belangrijke leidraad geweest voor het zuidvleugeldeel van het programma Pieken in de Delta, waarvan de programmacommissie dezelfde mensen zijn als de Raad van Advies Zuidvleugel Randstad. De agenda 'Innoveren en Investeren' wordt onder andere met Pieken in de Delta concreet ingevuld.

Naast het Bestuurlijk Platform Zuidvleugel, dat geadviseerd wordt door de Raad van Advies, is er ook de Kennisalliantie Zuid-Holland. In het proces waarin de vier O's - ondernemers, onderwijs- en onderzoeksinstituten en de overheid - elkaar treffen, is de Kennisalliantie Zuid-Holland het snelwegknooppunt waardoor innovaties tot stand kunnen komen. In die vier O's speelt de overheid slechts een faciliterende rol. Omdat de hele innovatieketen actief is binnen de Kennisalliantie, kunnen er gemakkelijk allianties worden gevormd, die daadwerkelijk kunnen bijdragen aan een versterking van het innovatieklimaat en de economische bedrijvigheid. In de afgelopen twee jaar zijn 32 van dergelijke 'product-marktcombinaties' tot stand gekomen.

Daarnaast zijn er diverse andere gremia en individuele actoren die zich bezighouden met het versterken van de economische structuur. Zo bepalen de drie Zuid-Hollandse universiteiten met TNO hun gezamenlijke prioriteiten en bouwen met het bedrijfsleven aan een betere onderzoeksinfrastructuur.

„Mijn kernboodschap voor Nederland is heel simpel: investeer meer in innovatie en onderwijs, met als logisch gevolg een grotere toepassingsgerichtheid van de kennis.”

Hans Smits, directeur Havenbedrijf Rotterdam en voorzitter Raad van Advies Zuidvleugel Randstad

KANSEN VOOR DRUKKE REGIO

De Zuidelijke Randstad kent een groot aantal bestuurlijke netwerken. Daardoor komt het zelforganiserende vermogen van de regio soms in het gedrang. Die bestuurlijke drukte doet afbraak aan de slagvaardigheid en de creatieve sfeer binnen de regio, vindt Hans Smits, voorzitter van de Raad van Advies en directeur van Havenbedrijf Rotterdam: „Slagvaardigheid creëert doortastendheid. Doortastendheid creëert enthousiasme. En enthousiasme creëert mogelijkheden. Dan zit je in een opgaande spiraal. De bestuurlijke drukte in deze regio ontnemt je wel eens energie. Dan kom je in een neergaande spiraal terecht.” Die kan volgens hem simpelweg omgebogen worden door meer bevoegdheden bij minder mensen te leggen.

Ook Flora Holland-directeur Teelen vindt de bestuurlijke eenduidigheid van de regio een belangrijk aandachtspunt. Maar hij ziet de grootste belemmeringen voor een krachtige innovatie niet bij de overheden zitten. „Die moeten wij zelf in belangrijke mate zien op te pakken, waarbij ik er wel van uitga dat de overheid een belangrijke stimulerende rol zal spelen.”

De grootste belemmeringen ziet Teelen in de fragmentatie van de sector: in de tuinbouw zijn circa tienduizend zelfstandige ondernemers aan het innoveren. „Dat maakt de regie op innovatie niet zo eenvoudig en het maakt innovatieprogramma's omvangrijk en veelzijdig.” Door die fragmentatie is het lastig om dé innovatiestrategie van de (glas)tuinbouw aan de overheid te presenteren. Tegelijkertijd ziet hij de enorme dynamiek van al die ondernemers die willen innoveren om te overleven. Hij verwacht, dat deze belemmering met de komst van de stichting Flowers & Food, waarin alle vertegenwoordigers uit de tuinbouw bij elkaar zitten, voor een groot deel zal zijn weggewerkt.

Van oudsher is de regio goed in het beheersen en scheiden van stromende massa's: water, grond, lucht, organische en anorganische stoffen. Het is een uitdaging om met die competenties meer in te

De Zuidelijke Randstad

gaan spelen op internationale trends. Ook doen zich kansen voor bij de ontwikkeling van nieuwe energiedragers en nieuwe methoden voor verkeer- en vervoermanagement. De diversiteit in de regio is groot. Het kiezen voor focus en massa is dan lastiger. Maar in de verbindingen tussen deze clusters liggen veel kansen.

De Zuidelijke Randstad heeft om al die kansen te benutten en goed haar smeeroliefunctie te vervullen wel minder financiële ruimte dan andere regio's. Dat maakt de zorg van Hans Smits er niet kleiner op. „Er heerst in Rotterdam, de stad met de jongste bevolkingssamenstelling, een forse werkloosheid. Het is dan ook een geweldige uitdaging om ervoor te gaan zorgen, dat er veel meer mensen aan het werk komen en dat we hier economische activiteiten ontwikkelen die ook arbeidsplaatsen met zich meebrengen.“

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

Vanuit de nationale overheid is door het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit extra geld ter beschikking gesteld voor energiebesparing in de bloembollen- en paddenstoelenteelt en in de glastuinbouw. De nieuwe EU-structuurfondsenprogramma's bieden eveneens prachtige mogelijkheden voor goede projectvoorstellen, die bijvoorbeeld aansluiten bij Pieken in de Delta. Vanuit Pieken in de Delta is er voor de komende jaren een bedrag beschikbaar gesteld, dat zal worden verdubbeld door de medefinancierende provincies en gemeenten. Tot slot maken goede initiatieven in de Zuidvleugel ook kans op een overheidsbijdrage uit hoofde van het Fonds Economische Structuurversterking.

DE NOORDELIJKE RANDSTAD

OPVALLENDE DYNAMIEK IN CREATIEVE REGIO

De Noordelijke Randstad is breed afgebakend. Met een grote omtrekkende beweging strekt de regio zich uit van Velzen en Zaanstad via groot Amsterdam, het Gooi en Flevoland tot de hele Haarlemmermeer. In het innovatieprogramma Pieken in de Delta is de regio nog groter: het ministerie van Economische Zaken rekent ook de economische conglomeraten Utrecht en Amersfoort tot deze 'Noordvleugel'. In dit hoofdstuk gaan we uit van de eerste afbakening.

DE KEUZES VAN DE REGIO

De Noordelijke Randstad (waar Utrecht in dit geval niet is meegenomen) zet in op de volgende clusters: **internationale financiële dienstverlening, transport en logistiek, creatieve industrie, ICT en nieuwe media, life sciences en het medische cluster, internationaal toerisme en het congreswezen**. Ook wordt ingezet op het thema **duurzaamheid**.

De internationale financiële dienstverlening is vooral geconcentreerd rondom de hoofdstad, waar de aanwezigheid van (buitenlandse) hoofdkantoren een belangrijke impuls is voor de regionale economie.

Transport en logistiek vinden voor een groot deel plaats via de Amsterdamse haven en Schiphol. Onze nationale luchthaven is met 1,4 miljoen ton vracht de derde vrachtluchthaven in Europa. Het logistieke cluster is jaarlijks goed voor een import van 13 miljard euro en een export van 11 miljard euro.

De creatieve industrie kent een grote diversiteit aan disciplines. Naast kunsten betreft het ook media, entertainment en creatieve dienstverlening. Binnen dit gebied spelen ICT en nieuwe media een belangrijke rol. Duidelijk is dat in de gehele Noordelijke Randstad (inclusief Utrecht) deze sector een positieve impuls geeft aan het economische klimaat.

Life sciences en het medische cluster kennen door de aanwezigheid van twee academische ziekenhuizen en hoogwaardige kennisinstellingen een sterke kennisinfrastructuur. Het creëren van spin off's is een belangrijk speerpunt hierbij.

De Noordelijke Randstad

Het internationaal toerisme betreft vooral de hoofdstad. Jaarlijks boeken 7 miljoen buitenlandse toeristen een hotelovernachting in de Noordvleugel, waarvan 95 procent in Amsterdam. Samenhangend met toerisme heeft het congreswezen ook zijn belangrijkste standplaats in Amsterdam door de aanwezigheid van de RAI.

Het thema duurzaamheid wordt ingevuld door de opzet van een groot kenniscentrum en incubator aan de Noordkant van het IJ in Amsterdam.

Voorbeelden van concrete resultaten in de Noordelijke Randstad

- **Het Leerbedrijf** dat opgericht is door iMMovator Cross Media Network (ICMN), samen met de Hogeschool Utrecht, de Hogeschool INHOLLAND, de Media Academie en Syntens: hier storten multimedia- en managementstudenten van hogescholen zich op concrete projecten van (mkb-) ondernemers en kunnen ze werken en experimenteren.
- **Kennisover Duurzaamheid in Amsterdam-Noord op het Shell-terrein:** hier komt een kenniscentrum op het gebied van duurzaamheid, duurzame energie, bouwen en mobiliteit en een incubator voor starters op deze werkvelden.
- **Picnic 06 (Cross Media Week).** Doelstelling van Picnic 06 is het bijdragen aan de positionering en uitstraling van Amsterdam en de Noordvleugel-regio tot belangrijkste creatieve regio in Europa. Kern van de activiteiten is een jaarlijks terugkerend evenement in september. Rondom dit evenement worden gedurende het jaar activiteiten georganiseerd.
- **Ontwikkeling en toepassing RFID in de logistieke sector.** Met behulp van Radio Frequentie Technologie kunnen goederen gevolgd worden. Dit betekent onder meer vergroting van de veiligheid, het kunnen traceren van goederen en versnelde afhandeling van goederen.

AMBITIE EN POTENTIE

De Noordelijke Randstad kent een grote economische diversiteit en kent een sterke internationale oriëntatie. De regio wordt gekenmerkt door een grootstedelijk milieu, waarin de internationale aantrekkingskracht van Amsterdam groot is. Niet alleen op toeristen die uit alle delen van de wereld Amsterdam komen 'doen', maar ook op bedrijven.

Daarnaast kent de regio een rijke kennisinfrastructuur door het grote aantal universiteiten en hogescholen. Flevoland kent drie grote onderzoeksinstituten: het Nationaal Lucht- en Ruimtevaartlaboratorium, de Animal Science Group (onderdeel van Wageningen Universiteit Research) en het Rijksinstituut voor Integraal Zoetwaterbeheer en Afvalwaterbehandeling. Daarnaast zijn hoogwaardige

clusters van toegepaste kennis te vinden rond Greenport Aalsmeer en het Mediapark in Hilversum. Hierdoor heeft de Noordelijke Randstad een sterk innovatiepotentieel, dat nog beter benut kan worden. Verbeteren van de wisselwerking tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen is dan ook een van de thema's waar de regio op inzet.

Het college van Amsterdam heeft op 14 juli 2006 het programma Amsterdam Topstad gepresenteerd. Het gaat om een plan dat ertoe moet leiden dat Amsterdam een eigen, onderscheidende plaats veroverd in de top 5 van Europese steden. Het programma richt zich op vijf actielijnen: Talent, Van start naar groei, Sfeer, Ruimte en Reputatie.

Ook het versterken van de internationale concurrentiepositie is een belangrijk punt. Dit geldt niet alleen ten aanzien van Schiphol als belangrijk internationaal knooppunt, maar ook voor bijvoorbeeld de creatieve industrie. De toenemende concurrentie van andere 'creatieve' steden in Europa en de wereld maakt, dat de regio voor dit cluster moet inzetten op behouden en versterken van haar huidige sterke positie, onder meer door het creëren van een prettige leefomgeving, een breed cultuur aanbod en gunstig geprijsde bedrijfslocaties.

Overigens begint de internationale samenwerking van de grond te komen. Zo werken de universiteiten binnen de Noordelijke Randstad intensief samen met de universiteit van Helsinki als het gaat om technologie, met de universiteit van München als het gaat om life sciences en met de universiteit van Barcelona als het gaat om de creatieve industrie.

Binnen het mkb liggen nog wel veel mogelijkheden. Hier vinden de meeste innovaties plaats, maar niet ieder mkb-bedrijf ziet mogelijkheden om te innoveren. Ook hier wordt duidelijk op ingezet door de regio door onder meer mkb-bedrijven te ondersteunen bij het maken van een business plan en te adviseren over het invoeren van vernieuwingen. Een andere belangrijke optie is het dichten van de kloof tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen.

„Wij moeten de kansen pakken die er nu zijn. Wij leven in een soort walhalla. Het barst van de kansen, het barst van het geld en het barst van de mogelijkheden om nieuwe producten te ontwikkelen. En sluit daarbij samenwerking in als integraal onderdeel van je bedrijfsvoering.”

Ton van Mil, directeur iMMovator Cross Media Network, Hilversum

---

ORGANISEREND VERMOGEN

In de grote diversiteit die de economie van de Noordelijke Randstad eigen is, zijn de afgelopen jaren veel innovatie-initiatieven opgebloeid. Een belangrijke katalysator daarbij is de KennisKring Amsterdam. Daarin vinden bedrijven, kennisinstellingen en overheid elkaar en worden ideeën uitgewisseld.

Een belangrijke stap voorwaarts was de oprichting van het eigenstandige projectbureau Amsterdamse Innovatie Motor (AIM). Dit bureau onder leiding van directeur Joke van Antwerpen ontwikkelt innovatieve projecten en jaagt de realisering daarvan aan. Het is de taak van AIM om uit het waardevolle netwerk van de KennisKring Amsterdam sneller meer resultaten te halen. Dankzij deze activiteiten is in de regio veel nieuwe bedrijvigheid ontstaan. Samen met de KennisKring Amsterdam heeft de AIM voor een klimaat gezorgd, waarin veel nieuwe bloemen tot bloei kunnen komen.

Sinds een tijdje maakt de burgemeester van Almere Flevoland deel uit van het bestuur van de KennisKring Amsterdam. Dit vanuit de optiek, dat de regionale innovatiekracht gebaat is bij verbindingen met andere spelers in de regio.

Flevoland zelf kent de Innovatiekring Flevoland, een projectorganisatie waarin een aantal organisaties hun krachten heeft gebundeld. De kring organiseert voor Flevolandse ondernemers concrete, inspirerende en prikkelende activiteiten met betrekking tot innoveren. Deze activiteiten zijn een combinatie van theorie en praktijk. En met Almere Kennisstad wordt concreet sturing en invulling gegeven aan ICT-projecten op de terreinen wonen, werken & leren en welzijn.

Op dit moment is de regio (onder andere Amsterdam, Haarlem en Zaanstad) bezig met het ontwikkelen van een programmabureau voor de creatieve industrie.

„Innovatie gaat om doen, om toegepaste kennis. Het Innovatieplatform kan ons daarbij helpen door met ons te blijven zoeken naar de verbinding met de praktijk. Daar waar het gebeurt.”

Joke van Antwerpen, directeur Amsterdamse Innovatie Motor

NOG MEER SAMENWERKING EN SLAGKRACHT

De grote uitdaging waar de regio Noordelijke Randstad voor staat, is om meer samenwerking en slagkracht te realiseren. „We hebben het dan over ruim twee miljoen mensen in meer dan dertig

gemeenten in minimaal twee provincies,” zegt AIM-directeur Joke van Antwerpen. „Het vereist nogal wat om dan toch slagkracht te genereren.”

Sinds er een gezamenlijke Noordvleugel-strategie is ontwikkeld, presenteert de regio zich naar buiten toe onder het merk Amsterdam, maar zo nu en dan steken nog wat oude sentimenten de kop op die een snelle innovatie in de weg staan.

Innoveren is grensoverschrijdend ondernemen en gaat ook over landsgrenzen heen. Het is de ervaring van Pepscan-directeur Van Bree, dat structuren snel onoverzichtelijk worden zodra innovaties naar een Europees niveau getild worden. „Als je samen met 35 verschillende kennisinstellingen en bedrijven een nieuw geneesmiddel moet gaan ontwikkelen, wordt dat een log verhaal. Wij moeten van die grootschaligheid af.” Tegelijkertijd is ook Europees innovatiebeleid, net als in de regio en op nationaal niveau, gebaat bij het ontwikkelen van zoveel mogelijk verbindingen tussen mensen, tussen met name ondernemers en kenniswerkers.

Een andere grote uitdaging is het vinden of kweken van voldoende getalenteerd personeel. iMMo-erator-directeur Ton van Mil loopt binnen de sectoren van de creatieve industrie, de ICT en nieuwe media regelmatig tegen dit probleem aan. Het curriculum van de hogescholen sluit niet goed aan bij de werkelijkheid van het mkb. „De hbo-instellingen zien het probleem, maar kunnen het zelf niet oplossen. Zij hebben een onafhankelijke partij nodig die de samenwerking met elkaar beconcurrerende instellingen mogelijk maakt.”

Een praktisch probleem voor de regio is de bereikbaarheid. De voorstellen van de Tweede Kamer om tot een Golden Gate brug te komen over het IJmeer of tot een tunnel onder het IJmeer, geven aan dat ook zij dit als knelpunt erkennen. Voor Pepscan-directeur Van Bree is die slechte bereikbaarheid een dagelijks terugkerend knelpunt. „Wij hebben in Flevoland een mooi vliegveld liggen. Als daar cityhoppers op mogen landen, zou dat een grote stap voorwaarts zijn voor innovatieve bedrijven als het onze met veel internationale contacten.” Ook ziet hij een uitdaging in het uitbannen van overregulering, die snel schakelen onmogelijk maakt. „Daar waar je vroeger binnen zes weken een studie kon starten met vrijwillige patiënten, duurt het nu vier tot zes maanden. En de studies zijn echt niet minder van kwaliteit en deugdelijkheid.”

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

Samen met de regio is in het Programma Pieken in de Delta voor de Noordelijke Randstad gekozen voor de speerpunten de creatieve industrie, internationale logistiek en handel, life sciences als ook toerisme en congressen. In algemene zin is het dichten van de kloof tussen kennisinstellingen en

De Noordelijke Randstad

bedrijfsleven als speerpunt geformuleerd. Duurzaamheid wordt gezien als een regionaal speerpunt. Met de brief 'Ons creatieve vermogen, brief cultuur en economie' heeft het kabinet vorig jaar een pakket maatregelen aangekondigd: het Programma voor de Creatieve Industrie. Dit programma heeft als doel de economische potentie van cultuur en creativiteit te versterken, door het creatieve vermogen van het Nederlandse bedrijfsleven een impuls te geven. Een van de instrumenten is de Creative Challenge Call, een tender om partijen uit de creatieve bedrijfstakken en de overige sectoren bij elkaar te brengen teneinde innovatie te stimuleren. Er is nauwe afstemming tussen de tenders Pieken in de Delta en Creative Challenge Call. Dit innovatieprogramma slaat voor een belangrijk deel neer in de Noordvleugel. De andere innovatieprogramma's, ontstaan vanuit de sleutelgebiedenaanpak, zijn gericht op Food & Nutrition, Nanotechnologie en Aerospace. In de Noordvleugel is Aerospace een speerpunt in relatie tot de Mainport Schiphol.

Op dit moment legt de regio de laatste hand aan het programma Landsdeel West in het kader van de Europese Programma's EFRO/ESF. Zoveel mogelijk worden verbindingen gelegd met Pieken in de Delta en de sleutelgebiedenaanpak.

„De overheid moet een stuk eigen verantwoordelijkheid bij de innovatieve bedrijven zelf durven leggen in plaats van ons een driedubbele regelslag op te leggen. We zijn nu het braafste jongetje van de klas, maar onze studies zijn niet deugdelijker of veiliger geworden.”

Joost van Bree, directeur Pepscan Systems, Lelystad

UTRECHT

Utrecht

REGIO MET DUIDELIJKE AMBITIE

Deze centraal gelegen regio van Nederland wordt niet alleen gekenmerkt door mooie historie in Amersfoort en Utrecht en prachtige bosrijke omgevingen. Het is ook een regio met een duidelijke ambitie, die weet waar zij naartoe wil.

DE KEUZES VAN UTRECHT

De regio Utrecht wil in 2010 gezien worden als meest innovatieve regio van Nederland en behoren tot de Europese top op het gebied van **life science, ICT, zakelijke diensten, design en multimedia**. Met deze visie geeft de regio Utrecht aan waar zij voor gaat. De vijf gekozen clusters zijn stevig verankerd in de regio en zijn zowel nationaal als internationaal veelbelovend.

De kennisinfrastructuur in de regio op het gebied van life sciences staat internationaal hoog aangeschreven en kent een brede samenstelling: Universitair Medisch Centrum Utrecht en Universiteit Utrecht met de faculteiten Medische Biologie, Diergeneeskunde en Farmaceutische Wetenschappen. Door middel van spin off's en acquisitie moet dit cluster zich verder ontwikkelen tot een duurzame economische sector.

Op het terrein van ICT staat Utrecht aan de top. De regio heeft de grootste concentratie ICT-bedrijven in Nederland en herbergt de meeste arbeidsplaatsen in deze sector. Concentraties van ICT-bedrijven vindt men met name in en rond Utrecht, Amersfoort en Hilversum.

De zakelijke dienstverlening/consultancy vormt de grootste bron van werkgelegenheid voor de regio met, in economisch goede tijden, een indrukwekkende groeipotentie die zich nationaal en internationaal onderscheidt.

Op het gebied van design kent Utrecht een aantal belangrijke topinstituten, waardoor de regio binnen Nederland de grootste werkgelegenheid kent in deze creatieve sector. De concentratie van (multi)mediabedrijven vormt samen met relevante kennisinstellingen in Utrecht, Amersfoort en Hilversum een vooruitstrevende groeisector.

Voorbeelden van concrete resultaten in Utrecht

- Utrecht Innovatie Partner, waarbij ondernemers begeleid worden bij het uitwerken van een innovatief idee tot een concreet businessplan. De ondernemer die aan het eind van het traject het bijbehorende keurmerk verwerft, vergroot zijn kans op bancaire financiering aanzienlijk.
- Nederlandse Gamedagen, een meerdaags evenement in november, waarmee Utrecht wil laten zien, dat zij gaming als bedrijfstak en als onderzoeksveld naar een hoger niveau wil tillen.
- MKB Servicedesk, waar mkb'ers met vragen en ideeën terecht kunnen.

AMBITIE EN POTENTIE

De regio Utrecht heeft een duidelijke ambitie. Toch moet nog veel pionierswerk worden verricht. De regio kenmerkt zich door een sterke oververtegenwoordiging van conjunctuurgevoelige sectoren. Het gaat niet alleen om de zakelijke dienstverlening, maar ook om gezondheidszorg, handel en onderwijs.

Ook als het gaat om het type bedrijven is de verdeling enigszins scheef: binnen de zakelijke dienstverlening vinden we in Utrecht vooral hoofdkantoren van Nederlandse bedrijven of kleine bedrijven. Er zitten relatief weinig grote multinationals in de regio Utrecht. Door het ontbreken van die multinationals kunnen deze in de regio ook geen innoverende voorbeeldfunctie vervullen voor bijvoorbeeld het mkb. En het is bekend dat 99 procent van de bedrijven in de regio Utrecht tot het mkb behoort.

De ondernemingen die zich in de economische concentratiegebieden Utrecht en Amersfoort hebben gevestigd, deden dat vooral vanwege de goede vastgoedlocaties en de prettige woonomgeving. Dit zijn belangrijke vestigingsfactoren voor kenniswerkers, maar het zou wenselijk zijn wanneer (grote) ondernemingen ook vanwege de rijke regionale kennisinfrastructuur kozen voor vestiging in de regio Utrecht. Dat gebeurt te weinig.

Zo kampt de regio Utrecht met een innovatieparadox. Enerzijds is er sprake van een grote concentratie aan onderwijs, onderzoek en gezondheidszorg, van een relatief hoogopgeleide beroepsbevolking en van een hoog percentage 'creatieven' in de steden Utrecht, Amersfoort en Hilversum. Anderzijds blijven de ondernemers achter in het ontwikkelen van ideeën en het toepassen van kennis.

Het aantal spin off's van Utrechtse kennisinstellingen blijft dan ook achter ten opzichte van andere regio's, met name waar het gaat om primaire kennisinstellingen zoals Universiteit Utrecht en UMC. Door de toepassing van primaire kennisbronnen te vergroten, zal ook het aantal spin off's in de regio naar verwachting toenemen.

Na een spectaculaire groei in de jaren 1995-2001 werd de regio overigens relatief zwaar getroffen door de recessie. De hierboven geschetste eenzijdige economische structuur is een belangrijke verklarende factor hierin. Het zorgen voor economische diversiteit en massa én meer innovatiekracht is een van de speerpunten waar de regio op inzet.

ORGANISEREND VERMOGEN

De regio Utrecht heeft legio mogelijkheden om haar ambities waar te maken en meer uit de rijke kennisinfrastructuur te halen. In maart 2005 hebben bedrijven, kennisinstellingen en overheden de Taskforce Innovatie Regio Utrecht (TFI) opgericht. Deze organisatie wil het innovatieklimaat van de regio verbeteren. Om de kansen op succes voor bedrijven en kennisinstellingen te optimaliseren, ontwikkelt de Taskforce allerlei faciliteiten.

De TFI lijkt onder meer succesvol bij de 'ontsnippering' van de regio. Waar vijf jaar geleden nog allerlei instituu-tjes, secretariaten en projectgroepen langs elkaar heen werkten, staan nu de neuzen van ondernemers en kenniswerkers veel meer dezelfde kant op.

De TFI ziet zichzelf als een 'tijdelijk vehikel' en wil het liefst zo snel mogelijk plaatsmaken voor een volwaardige ontwikkelingsmaatschappij nieuwe stijl. In zijn relatief korte bestaan (nog geen twee jaar) heeft de TFI al ruim dertig projecten gelanceerd waar honderden ondernemers direct bij betrokken zijn. Ook biedt de TFI ondernemers de mogelijkheid om via eigen innovatievouchers heel gericht kennis in te kopen die van belang is voor het realiseren van innovaties. Tevens wil de Taskforce centra van ondernemerschap creëren op de campus van de universiteit en studenten aanmoedigen om te kiezen voor het ondernemerschap.

Belangrijk speerpunt op het gebied van de creatieve industrie is gaming. De Universiteit van Utrecht, de Hogeschool voor de Kunsten, de Hogeschool Utrecht en de TFI werken nauw samen om de gaming van de grond te krijgen. Concrete resultaten zijn het organiseren van de Nederlandse Gamedagen en het ontwikkelen van de Gamefactory.

„Innoveren is meer investeren. Met ons nieuw ontwikkelde product staan we pas aan de voet van de berg. Er is nog heel veel werk te doen.”

John Maree, directeur Remote Applicatie Management, Utrecht

Utrecht

MKB ALS KRACHT

Een veelgenoemd knelpunt van de regio Utrecht is de aanwezigheid van veel mkb-bedrijven die niet altijd even gemakkelijk bereikbaar zijn. Theo Camps, voorzitter van de TFI, wil ten aanzien van dit knelpunt wel enige nuancering aanbrengen. „Wij hebben inderdaad veel mkb-bedrijven in de regio. Ook de innovatieve bedrijven zijn erg klein. Maar wij hoeven het niet meer te hebben van de grote institutiebouw van vroeger. Het nieuwe mkb is van een andere aard dan de traditionele ambachtelijke bedrijven. De huidige kleine bedrijven gaan makkelijk allianties aan. Zo gaan zij op een andere manier de ruggengraat van de economie vormen.“

Het is voor het mkb belangrijk om de kloof tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven te dichten. Een van die kleine mkb'ers is het bedrijf Remote Application Management, met aan het hoofd de jonge ondernemer John Maree. Dit jaar mocht hij het TFI-keurmerk in ontvangst nemen. Hij ervaart de samenwerking tussen kennisinstellingen en ondernemingen als erg positief. Zijn enige pleidooi geldt een soepeler opstelling van banken. „Wij zijn bezig met de toekomst. Innovatiekapitaal is altijd risicokapitaal. Banken zouden minder voorzichtig moeten zijn met het verstrekken van risicokapitaal.“

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

In het Programma Pieken in de Delta voor de Noordvleugel is samen met de regio gekozen voor de speerpunten de creatieve industrie, internationale logistiek en handel, life sciences als ook toerisme en congressen. In algemene zin is het dichten van de kloof tussen kennisinstellingen en bedrijfsleven als speerpunt geformuleerd.

Met de brief Ons creatieve vermogen, brief cultuur en economie heeft het kabinet vorig jaar een pakket maatregelen aangekondigd: het Programma voor de Creatieve Industrie, dat voor een belangrijk deel ook in Utrecht neerslaat. Dit programma heeft als doel de economische potentie van cultuur en creativiteit te versterken, door het creatieve vermogen van het Nederlandse bedrijfsleven een impuls te geven. Een van de instrumenten is de creative challenge call, een tender om partijen uit de creatieve bedrijfstakken en de overige sectoren bij elkaar te brengen teneinde innovatie te stimuleren.

Op dit moment legt de regio de laatste hand aan het programma landsdeel West in het kader van de Europese Programma's (EFRO/ESF). Zoveel mogelijk worden verbindingen gelegd met Pieken in de Delta en de sleutelgebiedenaanpak.

Taskforce-voorzitter Camps meent, dat er zorgvuldig omgegaan moet worden met de afkadering van nationaal, regionaal en Europees innovatiebeleid. Het nationaal beleid moet regionale initia-

tieven faciliteren. In zijn optiek zouden regionale innovatienetwerken veel slagvaardiger kunnen werken met de middelen die de overheid beschikbaar stelt. „Nu moeten die gelden precies verantwoord kunnen worden. Maar dan bureaucratiseer je, terwijl je dat niet wilt. Innovatie heeft veel te maken met ondernemersgedrag, met vrijheid om dingen uit te proberen, met de acceptatie dat dingen kunnen mislukken. Als je dan met overheidsgeld werkt, brengt dat veel spanning teweeg.”

Die spanning is in de regio Utrecht ook aanwezig als het gaat om door het ministerie van Economische Zaken aangebrachte afbakening van regionale clusters. Camps: „Pieken in de Delta, het kader voor gebiedsgerichte economische beleid van Economische Zaken, heeft Utrecht ingelijfd bij de Noordelijke Randstad. Binnen de Taskforce Innovatie Regio Utrecht leeft de vrees voor een ‘kunstmatige’ samenwerking in geforceerde projecten.”

„Er is nog nooit een innovatie tot stand gekomen door iets bureaucratisch te kanaliseren.”

prof.dr. Theo Camps, voorzitter Task Force Innovatie Regio Utrecht

---

ZUIDWEST-NEDERLAND

GOEDE BUREN WORDEN INNOVATIEPARTNERS

Het zijn goede burens, de West-Brabanders en de Zeeuwen. De economische uitdaging voor Zuidwest-Nederland is om te profiteren van de strategische ligging tussen de mainports Rotterdam en Antwerpen. Gezien de natuurlijke economische samenhang heeft het ministerie van Economische Zaken besloten om één Pieken in de Delta-programma te ontwikkelen voor deze hele regio Zuidwest-Nederland. Ook wij schetsen hier de regio als geheel.

KEUZES VAN ZUIDWEST-NEDERLAND

Zuidwest-Nederland kenmerkt zich door de aanwezigheid van een aantal grote, internationaal opererende multinationals in de procesindustrie en relatief veel grote internationaal logistieke dienstverleners. De uitdaging voor Zuidwest-Nederland is de strategische ligging tussen de mainports van Rotterdam en Antwerpen beter te benutten.

Zuidwest-Nederland zet in op **procesindustrie, logistiek en toerisme**.

De procesindustrie is in deze regio met de aanwezigheid van een aantal grote chemiebedrijven een belangrijke werkgever. Zij biedt in Zuidwest-Nederland werk aan 94.000 mensen bij in totaal 1.050 bedrijven. De havens, het diepe vaarwater en de triomodale vervoersmogelijkheden – over de weg, het spoor en het water – scheppen zeer gunstige condities voor deze sector.

Dit zijn ook voor de logistieke sector belangrijke voordelen. Op het gebied van logistiek is het typische voor Zuidwest-Nederland, dat zij meer doet dan alleen het van a naar b vervoeren van goederen; zij is de ketenregisseur die zich richt op het gehele logistieke proces. Doordat ruimte voldoende en goedkoop aanwezig is, liggen hier volop kansen.

En toerisme beschikt met de Zeeuwse kust en het stedelijk en cultureel achterland over een belangrijke economische bron van inkomsten. Zeeland mag zich ieder jaar verheugen op vele duizenden toeristen uit binnen- en buitenland. Dit is de laatste jaren wel tot stagnatie gekomen, maar hier liggen veel potenties. Zodoende dat hier door de regio ook duidelijk op wordt ingezet.

Voorbeelden van concrete resultaten in Zuidwest-Nederland

- Onder de paraplu van Maintenance Valley is er Maintenance Competence Center, een kenniscentrum dat tot doel heeft om praktische kennis rond toepassingen op het gebied van onderhoud te verzamelen, ontwikkelen en uit te dragen om zo tot een sterkere marktpositie van de bedrijven te komen.
- Biobrandstoffen-project: onder leiding van Nedalco gaat een coalitie van bedrijven de komende jaren miljoenen investeren om jaarlijks 220 miljoen liter bio-ethanol op basis van verschillende reststromen in Sas van Gent te produceren.
- Starterslift: een project dat beginnende innovatieve ondernemers in West-Brabant ondersteunt bij het uitvoeren van een marktonderzoek, de zoektocht naar financiering, octrooiaanvragen en alle andere ondersteuning die nodig is om het innovatieve idee daadwerkelijk om te zetten in een concreet product of dienst.

Om de kansen van Maintenance Valley voor Zuidwest-Nederland optimaal te benutten, dienen verbindingen te worden gelegd tussen kapitaalintensieve industrieën (luchtvaart, scheepvaart/maritiem, infra, energie en proces), bouwers van kapitaalgoederen, belangenverenigingen en kennisinstellingen. Om dit te realiseren is de inzet om het Maintenance Competence Center op te zetten.

Naast maintenance is bio-energie een belangrijke kans voor Zuidwest-Nederland om zich daarin te onderscheiden en te excelleren. Voorbeelden van mogelijke projecten zijn de winning van duurzame energie uit restmateriaal en een demopark bio-energie.

In de logistieke sector zijn voorbereidingen in gang gezet om een Smart Logistic Centre te realiseren. Hier komen partijen uit de logistieke sector samen met als doel om de bewezen kennis, concepten, methodieken en systemen uit te wisselen en toe te passen.

De toeristische sector heeft behoefte aan nieuwe dynamiek, ondernemers die bereid en in staat zijn om te investeren in vernieuwende en verrassende product-marktcombinaties.

AMBITIE EN POTENTIE

Het prettige leefklimaat tussen twee wereldhavens in biedt dus vele mogelijkheden voor Zuidwest-Nederland. De ambities van Zeeland zijn in 2005 in het Akkoord Zeeuwse Kenniseconomie vastgelegd. Hierin geven overheid, ondernemers en kennisinstellingen concreet gestalte aan innovatieve projecten bij met name het mkb. De ambities van West-Brabant zijn vastgelegd in het actieplan 2004-2007, dat voortbouwt op het Regionaal Economisch Actieplan West-Brabant (REAP). Dit is

Zuidwest-Nederland

een stimuleringsprogramma van overheid en bedrijfsleven om via praktijkprojecten de werkgelegenheid in de regio te verbeteren en de concurrentiekracht van bedrijven te versterken.

Daarnaast probeert de Innovatiestuurgroep West-Brabant met symposia, workshops en ludieke acties mkb'ers te interesseren voor innovaties. Van de zestienhonderd ondernemers in het West-Brabantse mkb heeft de stuurgroep er duizend persoonlijk benaderd. Dit heeft geleid tot driehonderd innovatiedoorlichtingen, waarna honderdtien bedrijven zijn gaan innoveren. Middels kenniskringen kunnen ondernemers ideeën uitwisselen.

Daarnaast wordt ingezet op uitbouw van de Maintenance Valley bij Woensdrecht, in de hoop dat het onderhoud van de Joint Strike Fighter daar plaats gaat vinden. Dat kan een geweldige uitstraling teweegbrengen naar de rest van de regio. En in het kader van Maintenance heeft Dow Chemical al vele jaren geleden een Maintenance Technology Centre opgericht. „Dit doet niet anders dan innovaties ontwikkelen,” zegt Adri Voogdt, maintenance manager bij de chemiereus en medevoorzitter van de Maintenance Innovation Community.

Ook de oprichting van een Kenniscentrum Logistiek, dat inhaakt op de kansen die het multimodale vervoer biedt aan de regio, is een belangrijk speerpunt.

Door het opstellen van één gezamenlijk programmadocument Zuidwest-Nederland komen de verschillende ambities in de regio bijeen, zonder daarbij ieders identiteit en kracht op te geven. De regio wil zoveel mogelijk complementair handelen in het veld van regionaal, nationaal en internationaal innovatiebeleid. Zij volgt wat er op Europese en nationale schaal wordt afgesproken en beweegt zich vervolgens alleen in die gebieden die voor de regio grote mogelijkheden bieden.

„Wij hebben onze mond vol over de synergie tussen bedrijfsleven en onderwijs. Wat ik nog steeds ervaar, is dat de wereld van het onderwijs te ver afstaat van de praktijk van het ondernemen, ondanks alle goede bedoelingen en alle nota's. Het blijft te veel bij woorden. Er moet werkelijk een slag gemaakt worden tussen de vraag van het bedrijfsleven en het aanbod van het onderwijs.”

André Adank, wethouder Breda en lid van de Innovatiestuurgroep West-Brabant

ORGANISEREND VERMOGEN

Naast de programmacommissie Zuidwest gericht op het programma Pieken in de Delta zijn er diverse netwerken en initiatieven in de regio.

West-Brabant kent dus de Innovatiestuurgroep West-Brabant. Daarnaast hebben de grote gemeenten van West-Brabant zich verenigd in het Sociaal-Economisch Samenwerkingsverband West-Brabant (SES). In dat SES-verband wordt getracht de innovatie-initiatieven zodanig bestuurlijk te coördineren, dat er geen doublures optreden. Men wil het SES opschalen in de richting van Zeeland. Zeeland kent verder het eigen Innovatienetwerk Zeeland, waar diverse partijen in vertegenwoordigd zijn. Het is eind 2004 gestart door Syntens met de intentie om het eind 2005 als een zelfstandig netwerk te laten fungeren. En inmiddels draait het.

Zeeland heeft geen ontwikkelingsmaatschappij. Dat in tegenstelling tot West-Brabant, die er twee heeft. Een voor de hele provincie Brabant, de Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM). En een voor West-Brabant, de REWIN.

Een uitdaging voor de regio ligt in de coördinatie tussen de verschillende initiatieven vanuit Zeeland en West-Brabant. Hoewel de bestuurlijke samenhang tussen West-Brabant en Zeeland nog in de kinderschoenen staat, wordt deze samenhang gezien als een natuurlijke beweging, gelet op de economische sterktes in de regio. „De regio komt in Pieken in de Delta misschien wat gekunsteld over, maar zo ervaren wij dat niet“, stelt de Bredase wethouder André Adank, tevens lid van de Innovatiestuurgroep West-Brabant.

Ook Chris Rutten, voorzitter van de Kamer van Koophandel West-Brabant en voorzitter van de Innovatiestuurgroep West-Brabant, vindt de door Economische Zaken gekozen regio-indeling niet gekunsteld. De aanstaande fusie van de Kamers van Koophandel in de twee deelgebieden is dan ook geen toeval, meent hij. Het is een goede stap in de richting van een gecoördineerde innovatiestrategie. Onder goede burens gaat dat ongetwijfeld lukken, zeker wanneer zij vervuld zijn van goede wil. En dat zijn ze in deze regio. Het gebrek aan gebundelde organisatiestructuren zal dan ook naar verwachting een tijdelijk kenmerk van Zuidwest-Nederland zijn.

„Met name als het gaat om kennisoverdracht willen wij de uitdaging oppakken om nationaal en internationaal mee te gaan tellen.“

Chris Rutten, voorzitter Kamer van Koophandel Breda en voorzitter Innovatiestuurgroep West-Brabant

---

KANSEN DOOR OPTIMAAL BENUTTEN VAN HET KENNISPOTENTIEEL

Hoe breng je de innovaties binnen de regio in kaart? André Adank vindt dat een lastige opgave. „De Innovatiestuurgroep West-Brabant werkt kennelijk nog op een te grote afstand van het mkb. Die communicatie kan verbeteren als managers van grote bedrijven in gesprek gaan met de managers van kleine bedrijven. De overheid zou daarvoor de vergadertafel moeten organiseren. En de regio's zouden daarop afgerekend moeten willen worden door het Innovatieplatform in Den Haag. Als het bedrijfsleven ons als overheid meldt, dat het weinig kan met de stagiaires van de mbo en hbo, dan is dat een vorm van kapitaalvernietiging waar we snel een einde aan moeten maken.”

Een ander knelpunt voor een voortvarende innovatie in de regio is een gebrekkig kennispotentieel. Vanuit de praktijk heeft maintenance manager Adri Voogdt een aantal malen meegemaakt, dat kennisinstellingen met de mond vol tanden stonden op een praktijkgestuurde vraag. „Universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten als TNO moeten meer gericht zijn op de kennis die de markt nodig heeft.”

Hij ergert zich aan de massa innovatienetwerken en stuurgroepen. „Als je vanuit het bedrijfsleven zitting neemt in een innovatienetwerk, duizelt het je als je op één dag 24 e-mails krijgt van negen verschillende instanties die allemaal met innovaties bezig zijn. Iedereen heeft ongetwijfeld belang bij het opzetten van die systemen, maar als je niet oppast, gaan al die clubs elkaar in de wielen rijden.” Hij ziet een taak weggelegd voor het Innovatieplatform om hierin meer structuur aan te brengen. Chris Rutten ziet het Innovatieplatform als een orgaan, dat van iedere regio de 'best practices' uitrolt over het land, zodat mensen van elkaar kunnen leren.

„Innoveren is een heilig moeten. Als we het niet meer continu doen, zijn we op wereldschaal niet meer competitief.”

Adri Voogdt, voorzitter Maintenance Innovation Community

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

Het realiseren van de ambitie van Zuidwest Nederland - profiteren van de strategische ligging - is met het Pieken in de Delta-programma voor Zuidwest-Nederland van regionaal en nationaal economisch belang. Ook de focus van de Europese Structuurfondsprogramma's voor de nieuwe periode na 2006 zal gericht zijn op dezelfde ambities.

ZUIDOOST-NEDERLAND

REGIO LEIDEND IN R&D

Aan de top komen, vraagt veel inspanning. Aan de top blijven nog veel meer. Dat geldt zeker voor de technologische topregio Zuidoost-Nederland. Soms gedwongen door pijnlijke transitieprocessen (DAF, Philips, de mijnbouw) heeft de regio de krachten moeten bundelen en zich opnieuw moeten oprichten. Keuzes zijn gemaakt om juist de sterkten van de regio verder uit te bouwen tot een niveau dat internationaal toonaangevend is.

DE KEUZES VAN ZUIDOOST-NEDERLAND

Zuidoost-Nederland kiest als regio voor high tech systemen & materialen, life sciences & medische technologie en food & nutrition, met ICT als innovatie-as en **Chemie** als enabling en zelfstandige sector.

In Zuidoost-Nederland bevindt zich veel hoogwaardige kennisindustrie, die in hoofdzaak gebaseerd is op een omvangrijk industrieel complex. Bedrijven die gespecialiseerd zijn in high tech systemen, apparaten en materialen bevinden zich in het kerngebied Zuidoost-Brabant en Limburg, doorlopend naar Leuven in België en Aken in Duitsland.

Bij life sciences en medische technologie ligt de focus op moleculaire geneeskunde en biomedische materialen. Er wordt veel R&D verricht door bedrijven en kennisinstellingen, zowel in de regio zelf als de omliggende gebieden in het buitenland. Door het complementaire karakter is een kenniscluster van formaat aanwezig.

Op het gebied van food & nutrition is Zuidoost de derde exporterende regio van Nederland. De meerwaarde ligt vooral in de raakvlakken die de sector heeft met de andere technologiegebieden: medische technologie & health en hightech systemen en materialen.

Om de ambities van de regio te realiseren, zet de regio ook in op verdere intensivering van de grensoverschrijdende samenwerking in de Europese kennisdriehoek Eindhoven-Leuven-Aken.

Voorbeelden van concrete resultaten in Zuidoost-Nederland

- **Holst Center:** een nieuw Europees topinstituut op het gebied van functionele materialen, devices en Micro-systems, dat nauw samenwerkt met het Interuniversitair Micro-Elektronica Centrum (IMEC) in Leuven.
- **CTMM: Centre for Translational Molecular Medicine:** een initiatief van Philips Research, TU Eindhoven en het Academische Ziekenhuis Maastricht, gericht op innovatief en baanbrekend onderzoek op het gebied van de moleculaire geneeskunde.
- **Brainport methodiek:** met name de wijze waarop de verbinding is gemaakt tussen het strategisch kader en concrete projecten, waarbij actiepunten voor iedere speler zijn benoemd.

AMBITIES EN POTENTIE

In 2013 wil Zuidoost-Nederland toonaangevend zijn in Europa op het gebied van innovatie en ondernemerschap. Door te kiezen voor focus en massa wil de regio optimaal gebruikmaken van haar potenties.

Al langere tijd verplaatst de arbeidsintensieve productie zich naar lagelonen landen. De regio zet daarom in op haar aanwezige hoogwaardige technologieën en het creëren van toegevoegde waarde door kennisontwikkeling en -toepassing. Zij moet het hebben van productie met een hoge toegevoegde waarde. Dat wil zeggen van producten waar veel kennis in zit en relatief weinig handenarbeid bij komt kijken.

Zuidoost-Nederland is op het gebied van R&D toonaangevend, zowel nationaal als internationaal. 45% van de private R&D in Nederland vindt plaats in deze regio. In Europees verband scoort de regio hoog op diverse innovatie-indicatoren; zo staat zij op de vierde plaats van de European Innovation Scoreboard na Stockholm, Helsinki en München.

ORGANISEREND VERMOGEN

Zuidoost-Nederland kent verschillende innovatienetwerken en initiatieven om innovatie in de regio te stimuleren. Deze staan in nauwe verbinding met elkaar.

Een in het oog springend programma is Brainport, als opvolger van het Horizon-programma. Kenmerkend is de samenwerking in de 'Triple Helix'. Daarin werken kennisinstellingen, overheden en bedrijven intensief samen en er worden ideeën uitgewisseld tussen Brabant en Zuid-Limburg en met

andere regio's in Nederland en daarbuiten. Met name het persoonlijk commitment van ondernemers (als projecteigenaar) draagt bij aan het brede draagvlak van Brainport binnen en buiten de regio. De ambities van Brainport zijn vastgelegd in de Brainport Navigator 2013: Lissabon voorbij!

Ook in Limburg wordt gericht gewerkt aan het verder ontwikkelen en uitbouwen van de technologische topregio Zuidoost-Nederland. Via de Versnellingsagenda Limburg zet de provincie Limburg in op een aantal scherp gedefinieerde prioriteiten, gebaseerd op de aanwezige kracht in de regio. Zo worden projecten rondom de Chemolot-campus (DSM) en op het gebied van Life Sciences ontwikkeld.

De provincie Brabant tot slot heeft een actieprogramma Innovatie ontwikkeld. Ook hier wordt gekozen voor een aantal speerpuntsectoren, waarbij naast de maakindustrie in met name Zuidoost-Brabant, ook de procesindustrie in West-Brabant een belangrijk onderdeel is.

UITDAGING

Nog altijd heeft Zuidoost-Nederland een sterke industriële basis en zijn technologische kerncompetenties wijd en zijd vermaard. Harry Hendriks, CEO van Philips Electronics Nederland, noemt zijn concern met trots "de grootste kennisinstelling in ons land". Daarbij wijst hij op het grote aantal researchers dat Philips Nederland in dienst heeft, de vele patenten die het bedrijf aflevert en de toppositie die het inneemt in de Nederlandse kenniswereld.

Er ligt een mooie uitdaging voor Zuidoost-Nederland: de regio in de komende jaren een economisch en maatschappelijk continuüm verschaffen. Door diversificatie moet de regio minder kwetsbaar worden dan in het verleden. Samen met een verbetering van de 'quality of life' in de regio moet dat alles leiden tot de realisatie van de droom om in 2013 nummer 1 te zijn in Europa. Die ambitie heeft Harry Hendriks ook. Maar hij verbindt er direct nationale randvoorwaarden aan. Zo moet het probleem worden opgelost van de buitenlandse kenniswerkers die moeilijk toegang krijgen tot Nederland. Er moet een einde komen aan de versnippering van projecten. Het subsidie-instrumentarium kan wat hem betreft efficiënter worden gemaakt. „En het onderwijs moet echt de komende vijf jaren stevig bij de kop worden gepakt. Het is te weinig, om het een jaar goed te doen en het dan weer te laten liggen. Dat is te zeer een ad hoc beleid.”

Een kenniseconomie wordt Nederland alleen, wanneer alle partijen daarin structureel willen investeren, is zijn opvatting. Op de innovatieagenda zal een aantal praktische onderwerpen moeten staan, die voor iedereen tastbaar zijn. „Het nationaal Innovatieplatform heeft de noodzaak van innoveren op de agenda gezet. Het kan ons nu verder helpen door het ambtelijke apparaat beter

af te stellen op de dynamiek die je in de huidige wereldeconomie aantreft." Hendriks is blij, dat de problemen nu helder op tafel liggen. Dat er keuzes zijn gemaakt. „Maar we zullen met grote daadkracht voort moeten gaan en onze mooie plannen ook werkelijk uit moeten voeren. Daarin ligt momenteel onze grootste zwakte.“

„Innoveren is een tijd stellen voor de plannen die gemaakt zijn. Na die tijd moeten de plannen van de agenda afgevoerd kunnen worden. Laat zien, dat we succesvol onderweg zijn. Wij hebben daadkracht nodig tegen de achtergrond van een groeiende internationale oriëntatie.“

Harry Hendriks, CEO van Philips Electronics Nederland

VERBINDING REGIONAAL-NATIONAAL-EUROPEES

Om de ambities van Zuidoost-Nederland waar te kunnen maken, zijn inspanningen van de regio alleen niet voldoende. Juist om die reden heeft het ministerie van Economische Zaken het eerder genoemde programma Pieken in de Delta ontwikkeld. De omslag in denken in dit beleid is dat niet meer op wegnemen van achterstanden gefocust wordt, maar op het versterken van sterkten. Pieken in de Delta Zuidoost-Nederland, met als ondertitel 'Uitzicht op de top', focust zich met name op de drie technologieassen.

In Pieken in de Delta wordt een extra impuls gegeven aan de prioriteiten in de provinciale actieprogramma's en de Brainport Navigator, voor die projecten waar rijk en regio niet zonder elkaar kunnen. Het kernwoord 'verbinding' in Pieken in de Delta Zuidoost krijgt ook concreet gestalte in de relaties die met andere Pieken-regio's gelegd worden: voor design en creatieve industrie met Amsterdam en Rotterdam, voor food & nutrition onder meer met Oost-Nederland (Wageningen) en voor chemie met Zuidwest-Nederland.

Verbinding wordt ook zichtbaar in de samenstelling van de programmacommissie Pieken in de Delta Zuidoost-Nederland. Naast DSM, Philips en ook het mkb, zijn daarin vertegenwoordigd de Universiteit van Maastricht, de TU Eindhoven en de regionale overheden: de provincies Limburg, Brabant en het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (SRE).

“Bedrijfsleven en kennisinstellingen hebben in het open innovatiemodel een leidende rol. De overheid luistert naar wat de bedrijven en de instellingen als wensen aangeven teneinde de meest effectieve economische ontwikkeling te genereren voor de regio. Vervolgens speelt de overheid

alleen een coördinerende en een faciliterende rol om die wensen zoveel mogelijk te realiseren", zegt Alexander Sakkers, burgemeester van Eindhoven, voorzitter van Brainport en lid van de programmacommissie Pieken in de Delta Zuidoost-Nederland.

De overheid creëert de basisvoorwaarden. Zij zorgt voor adequaat onderwijs, voor een goede bereikbaarheid. „Daarmee bakken wij ons eigen deel van de innovatietaart," aldus Sakkers.

De scherpe keuzes in Pieken in de Delta zijn mede richtinggevend voor andere innovatie- programma's. In de periode 2007-2013 zal in Zuid-Nederland een nieuw structuurfondsenprogramma gaan lopen, met de nadruk op kennis en innovatie. Verder gaan in die periode ook grensoverschrijdende Interreg-programma's van start, met ook daarin een scherpe(re) focus op innovatie. Daarnaast is onder meer het Zevende Kaderprogramma belangrijk voor innovatieve ondernemingen en kennisinstellingen

Burgemeester Sakkers van Eindhoven denkt, dat regionaal, nationaal en Europees innovatiebeleid elkaar het beste kunnen versterken door zo goed mogelijk samen te werken op nationaal en internationaal niveau. „Maar altijd met de voeten in de klei. Want er zijn al genoeg papieren tijgers."

„Wij moeten in Nederland ophouden met polderen en bereid zijn om alleen te gaan voor die sectoren waarmee we tot 'the best of the best' in de wereld behoren."

Alexander Sakkers, burgemeester Eindhoven en voorzitter Brainport Eindhoven

---

HUBS & HOTSPOTS:

HET BELANG VAN DE REGIO IN DE NEDERLANDSE KENNISECONOMIE

Ruimtelijk Planbureau (Frank van Oort, Roderik Ponds, Otto Raspe en Anet Weterings)

INLEIDING

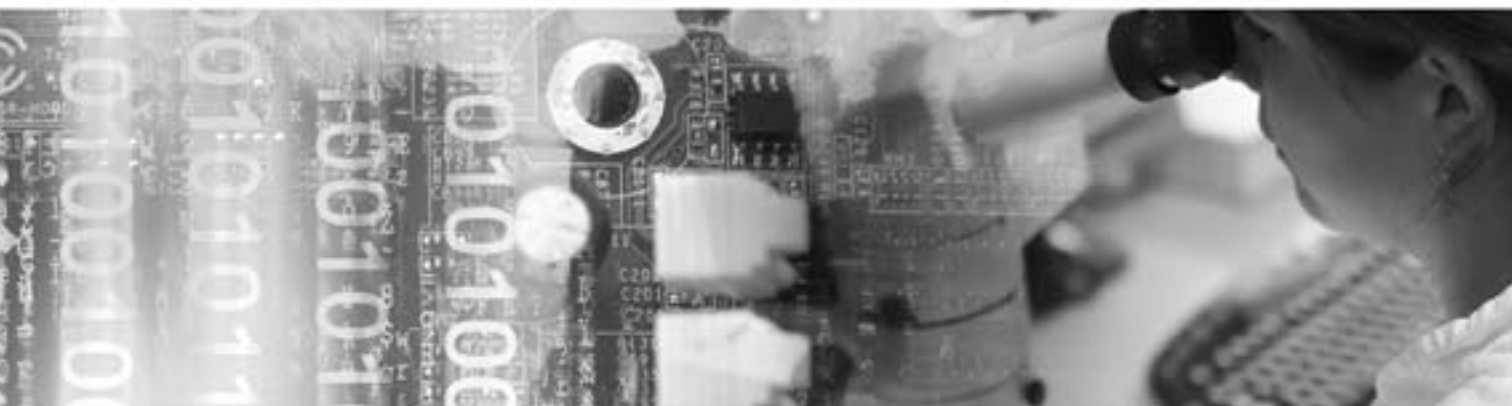
De afgelopen hoofdstukken lieten zien waar regio's in de kenniseconomie op inzetten. Dit essay van het Ruimtelijk Planbureau gaat in op de vraag in hoeverre de regio eigenlijk het meest geëigende schaalniveau voor bestudering van de kenniseconomie is. De ruimtelijke dimensie van de kenniseconomie is nog maar weinig onderzocht. De vraag is welke regionale verschillen de Nederlandse kenniseconomie eigenlijk kent, en waar in Nederland regionale kennisclusters, oftewel hotspots, bestaan.

Daarnaast is de vraag aan de orde wat de rol van de regio's is in nationale en internationale kennisnetwerken. De regionale overheid richt zich vaak op het versterken van regionaal verankerde samenwerkingsrelaties¹. Regio's hoeven echter niet zelf alle kennisspecialisaties in huis te hebben, maar kunnen ook profiteren van (inter)nationale contacten en samenwerkingsnetwerken. Vaak is sprake van een global-local paradox: ontwikkelingen in kennis zijn internationaal, maar worden tegelijkertijd vooral regionaal toegepast en ingebed in economische clusters. Maar welke kennisnetwerken binnen Nederland zijn regionaal, nationaal dan wel internationaal gestructureerd? En welke rol kan de regio, als 'hub' oftewel belangrijk verkeersknooppunt, spelen als het erom gaat de voordelen van het kennisnetwerk te trechteren naar de lokale kennisbasis van bedrijven en kennisinstellingen?

DE ROL VAN REGIO'S

In de discussie over de kenniseconomie heeft de regio een eigen plaats verworven, zowel in de theorievorming en het onderzoek over clustervorming, als in het Europese en nationale beleid. De regio wordt hierin grotere kansen toegedicht voor kenniscreatie en kennisdiffusie dan het nationale of Europese schaalniveau. In de regio spelen zich veel innovatieve processen af, concentreren deskundigen zich en bestaan relaties tussen bedrijfsleven en kennisinstellingen. Bovendien is de regio vaak het schaalniveau dat bedrijven hanteren bij het beoordelen van vestigingsfactoren, zoals woonomgeving en marktpotentieel.

¹ Commissie Sistermans (2005).

Sommige regio's hebben daarin een voorsprong op andere regio's. Vaak kennen regio's goede condities voor kennisintensieve ontwikkeling, omdat zij al langer gespecialiseerd zijn in bepaalde kennisintensieve sectoren². Andere regio's hebben juist een gediversifieerd productiemilieu dat de creativiteit en vernieuwing kan bevorderen³. In alle gevallen gaat het vooral om regionale concentraties van potentievolle bedrijven, kennisinstellingen en kenniswerkers.

BELEID GAAT UIT VAN STERKTES

De regionale kenniseconomie is ook een speerpunt in het huidige nationale beleid, dat de ambitie heeft dat Nederland tot de meest concurrerende en dynamische economieën ter wereld gaat behoren⁴. Op nationaal niveau zijn de sterktes in de regio's het uitgangspunt in het ruimtelijk economische beleid zoals vormgegeven in het gebiedsgerichte programma 'Pieken in de Delta' van het ministerie van Economische Zaken en de sleutelgebiedenaanpak die is geïnitieerd door het Innovatieplatform. Op regionaal niveau zijn innovatienetwerken actief gericht op het versterken en benutten van de eigen regionale potenties.

Deze focus op sterktes is, met name op rijksniveau, een zekere trendbreuk binnen de historie van het Nederlandse ruimtelijk-economische beleid. Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw lag het accent vooral op een ruimtelijke herverdeling van de welvaart. Nu richt het beleid zich meer op het optimaliseren van werkgelegenheids- en productiviteitsgroei: het stimuleren van de sterktes van regio's in plaats van op het wegwerken van achterstanden.

BREED BEGRIIP VAN DE KENNISECONOMIE

Tot enkele jaren geleden werden kennis en economie aan elkaar gekoppeld vanuit een technologische invalshoek met een sterke nadruk op R&D en het versterken van de technologische basis. De Nederlandse economie wordt echter gedomineerd door diensten en handel. Dit vergt een bredere blik op de kenniseconomie dan alleen een focus op industriële bedrijvigheid. Inmiddels is veel nadrukkelijker aanvaard dat de kenniseconomie vooral over vernieuwing in alle sectoren van de economie gaat. Met zo'n bredere kijk komen ook meer Nederlandse regio's als hotspot naar voren.

Als vanuit deze bredere optiek geredeneerd wordt, is kennis te definiëren als het geheel van vaardigheden – aanleg, leergierigheid, creativiteit en volhoudendheid – dat nodig is om problemen te onderkennen en ze op te lossen, onder meer door informatie te verzamelen en te selecteren. Kenniseconomie is dan het gebruik van kennis in interactieve relaties tussen markt- en overige partijen bij het voortbrengen en gebruiken van goederen en diensten, vanaf het eerste idee tot en met

² J. Cortright en H. Mayer (2001). ³ R. Florida (2002). ⁴ IPO (2005).

het gebruik van het eindproduct. Aan deze definities zijn meerdere indicatoren te verbinden. We onderscheiden er drie⁵:

- Research & Development (R&D);
- Innovatie en
- Kenniswerkers.

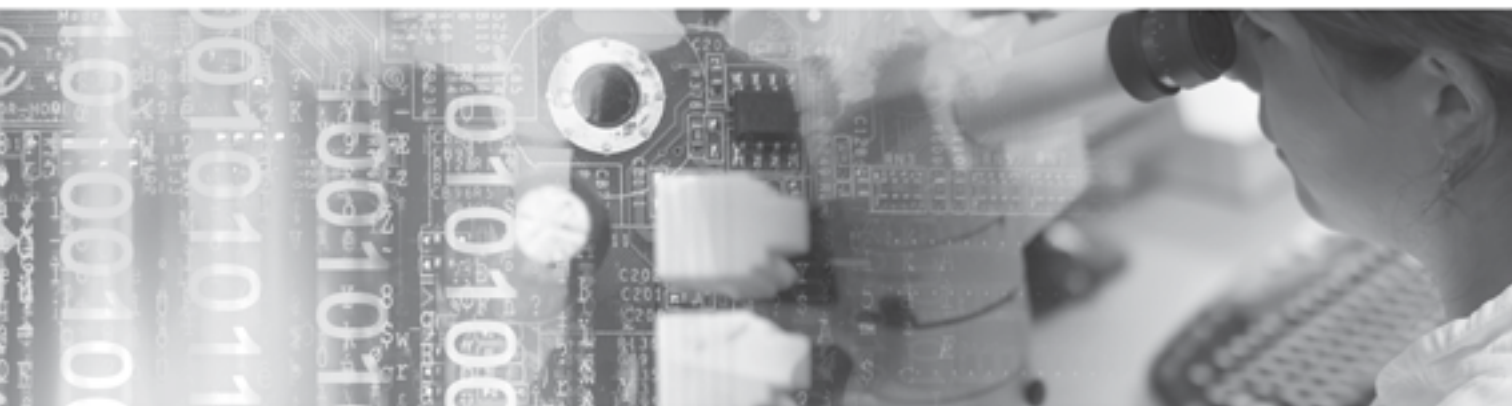
De dimensie 'R&D' betreft vooral de economische potenties en geeft aan hoeveel geld er in vernieuwing wordt geïnvesteerd. Inspanningen in R&D hoeven niet tot daadwerkelijke innovatie of economische groei te leiden. Innovatie is de tweede dimensie. Dit betreft het succesvol op de markt brengen van nieuwe producten en diensten. Hiervoor zijn andere vaardigheden nodig dan die gerelateerd aan onderzoek en ontwikkeling; bovendien gaat het niet alleen om productvernieuwing, maar ook om diensten. Tot slot is er de invalshoek van de kenniswerkers, oftewel human capital. Dit betreft de elementen die het innovatieproces faciliteren zoals opleiding, beroepsvaardigheden, creativiteit, mate van ICT-gebruik en communicatie vaardigheden.

HOTSPOTS VAN KENNISCLUSTERS IN NEDERLAND

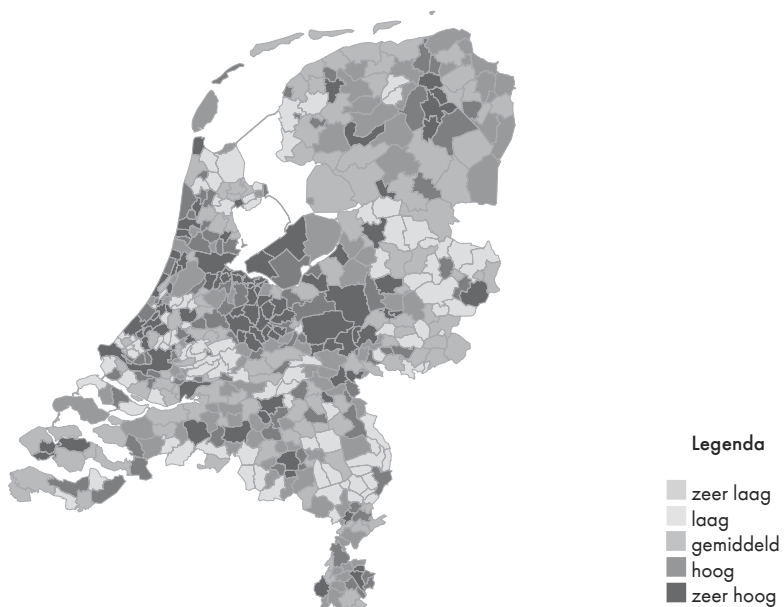
Zoals uit de kaarten in figuur 1 tot en met 3 blijkt, zijn de bovengenoemde drie dimensies niet in iedere regio op dezelfde manier vertegenwoordigd. De dimensie van kenniswerkers komt vooral voor in de grote steden en in de gebieden daaromheen, zoals de Noordvleugel van de Randstad. De economie binnen deze Noordvleugel kent een uitgesproken zakelijk dienstverlenend karakter waarbinnen veel hoog opgeleide, aan informatie en communicatie gebonden arbeidskrachten werkzaam zijn. Bij de dimensie innovatie is dit weer anders. Gemeenten in het westen en oosten van het land hebben, op basis van hun sectorstructuur, een innovatiever bedrijfsleven dan in andere regio's. Er worden in de Randstad relatief meer nieuwe producten en productieprocessen geïntroduceerd dan erbuiten. In het oosten van het land zijn het Ede, Apeldoorn, Arnhem en de regio Enschede die in het oog springen. Daarnaast zijn er enkele, meer solitaire hotspots, zoals Sittard-Geleen en Terneuzen, met hun chemische clusters.

Ook het ruimtelijke beeld van de dimensie R&D verschilt aanzienlijk van dat van de andere factoren. Dit betreft vooral de meer industrieel georiënteerde gebieden: Eindhoven, Wageningen (met zijn onderzoeksscholen), Veldhoven (ASML), Delft (Universiteit, TNO en verschillende onderzoekscentra), Zijpe (met het energieonderzoekscentrum in Petten). Kortom, door de kenniseconomie breder te definiëren dan industrie en technologie alleen komen in de Nederlandse kenniseconomie meer potentievolle hotspots naar voren.

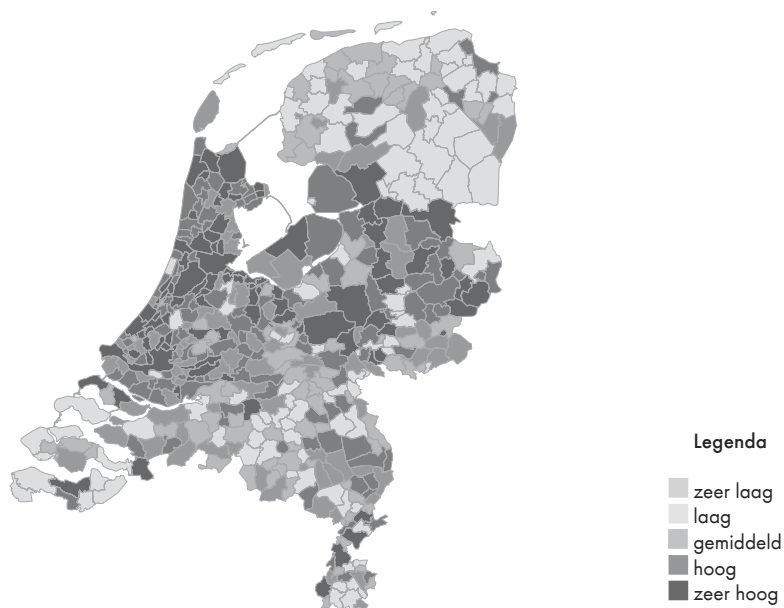
⁵ O. Raspe, e.a. (2004).

Figuur 1. KENNISWERKERS

Figuur 2. INNOVATIE

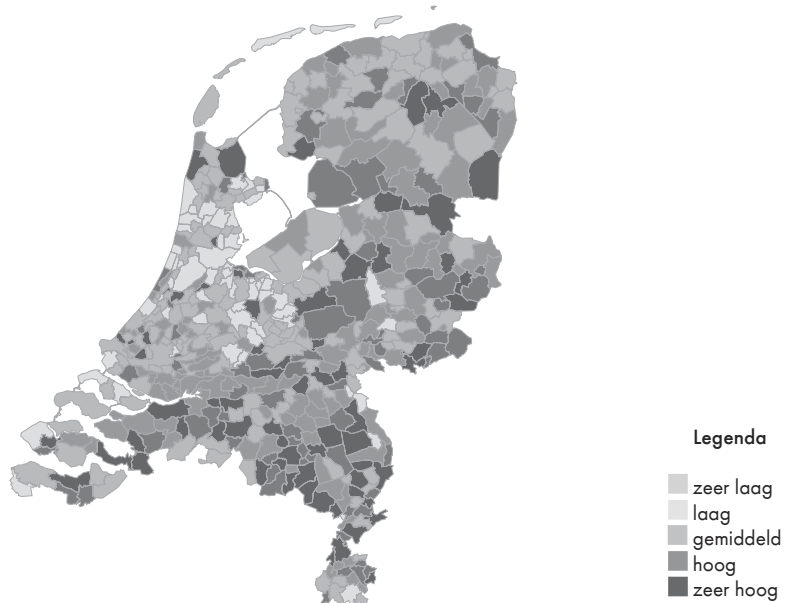
Het belang van de regio in de Nederlandse kennisecomie

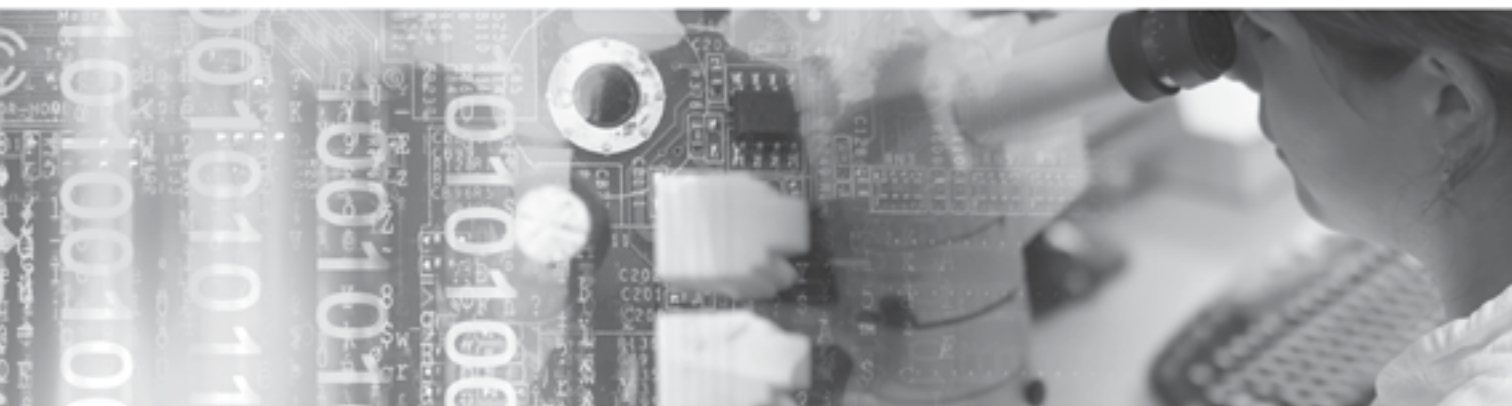

Hubs & Hotspots

Figuur 3. R&D

De reden waarom hotspots en dus clusters van verschillende kennisintensiteiten ontstaan, zou samenhangen met drie regionaal gebonden schaafeffecten die – naast bedrijfsinterne factoren – kunnen leiden tot meer groei van bedrijven. Ten eerste is dat een regionale arbeidsmarkt waar werknemers regelmatig van baan wisselen en zo hun expertise verspreiden over de bedrijven in de regio. Ten tweede de regionale binding van bedrijven. Bijvoorbeeld met toeleveranciers aan wie ze opdrachten uitbesteden of door de aantrekkelijke woonomgeving. De derde factor is die van de ‘kennisspillovers’. De uitwisseling van zogenaamde ‘tacit’ kennis wordt vaak verondersteld plaats te vinden via regionale contacten. Deze kennis ontstaat bijvoorbeeld door het veelvuldig uitoefenen van een bepaalde taak of wordt alleen gedeeld met partners die men vertrouwt (en is dus persoonsgeboden). De uitwisseling van ‘tacit’ kennis vereist daarom regelmatige, persoonlijke contacten en die zijn makkelijker te leggen als partners in dezelfde regio zijn gevestigd. Alhoewel deze schaafeffecten duidelijk in verschillende mate aanwezig zijn in regio’s, is het voor de overheid lastig eenduidig beleid te voeren. Dat komt doordat het onduidelijk is op welk schaalniveau de genoemde schaafeffecten spelen. Daarnaast hangen ze ook niet eenduidig samen met één bestuurlijk schaalniveau, zoals blijkt uit de volgende paragraaf.

DE REGIO ALS HUB IN DE SAMENWERKING

Kennisrelaties tussen bedrijven en kennisinstellingen zijn niet eenvoudig in regionale hotspots onder te brengen. Deze hangen niet samen met één bestuurlijk niveau, maar overstijgen vaak de regio. Ruimtelijke nabijheid is namelijk geen voorwaarde voor het ontstaan van relaties tussen bedrijven en kennisinstellingen. Wel is het noodzakelijk dat men iets van elkaar kan leren⁶. Als de benodigde kennis niet in de regio aanwezig is dan kunnen (inter)nationale netwerken uitkomst bieden⁷. De regio vervult dan meer de rol van hub in het internationale kennisnetwerk⁸.

Dat zowel de nationale overheid als verschillende regionale overheden zich richten op de interactie tussen kennisinstellingen en bedrijven, is begrijpelijk. Regio's als Silicon Valley en Cambridge worden daarbij als referentie genomen. Hier ligt ook zeker potentieel. Paradoxaal hierin is echter dat samenwerkingsrelaties van kennisinstellingen zoals universiteiten juist bijzonder internationaal lijken te zijn. Voor Nederland is recentelijk onderzoek gedaan naar de samenwerkingsrelaties tussen bedrijven, universiteiten en overheidsinstellingen die werkzaam zijn in kennisgedreven sectoren (tot uitdrukking komend in gemeenschappelijke publicaties). Hieruit bleek dat maar liefst 70 tot 80 procent van deze samenwerkingsrelaties een internationaal karakter heeft. Dit hangt uiteraard samen met het sterke internationale karakter van wetenschappelijke en specialistische kennis; daarover beschikt immers slechts een beperkt aantal potentiële samenwerkingspartners, die vaak over de hele wereld verspreid zijn. Deze internationale kennisclusters kennen soms wel duidelijk regionale kennishubs. Deze plaatsen danken deze positie vaak aan een lange historie waarin zij een netwerk hebben opgebouwd. Dit historische karakter van regionale kennishubs betekent dat het streven van een regio om een nieuwe hub te worden, erg lastig is.

Een andere, veelgehoorde veronderstelling is, dat juist de relaties die kennisvalorisatie – het toepassen van kennis voor commerciële producten – als doel hebben, meer regionaal zijn ingebed vanwege de grote mate van complexiteit en onzekerheid omtrent dit proces. Er is echter nog maar weinig bekend over het ruimtelijke schaalniveau waarop deze relaties plaatsvinden. Het is de vraag hoe belangrijk regionale relaties voor dit proces zijn, aangezien bedrijven in toenemende mate (inter)nationale markten bedienen.

Maar ook al zijn (wetenschappelijke) kennisrelaties veelal regio-overstijgend, en internationaal, toch zijn er twee redenen waarom ruimtelijke nabijheid een rol kan spelen. Allereerst zijn simpelweg de kosten voor interacties op lange afstand nog altijd hoger dan de kosten voor die op korte afstand. Dit ondanks de sterk gedaalde kosten op het gebied van vervoer en communicatie. Ten tweede kan ruimtelijke nabijheid een belangrijke rol spelen bij de kennisuitwisseling tussen verschillende types organisaties⁹. In dat geval komen namelijk verschillende werelden samen: die van wetenschap, bedrijfsleven en overheid, met elk hun eigen regels en structuur¹⁰. Het belangrijkste verschil tussen

⁶ A. Weterings (2006). ⁷ S. Sassen (2006). ⁸ R. Ponds en F.G. van Oort (2006).

Hubs & Hotspots

de kennisontwikkeling binnen de wetenschap en binnen het bedrijfsleven is het achterliggende doel. Wetenschappelijk onderzoek heeft als hoofddoel de productie en diffusie van nieuwe kennis, terwijl het bedrijfsleven via nieuwe kennis juist concurrentievoordelen wil creëren waarmee uiteindelijk winst kan worden behaald. Bedrijven streven er daarom, in tegenstelling tot kennisinstellingen, vaak naar de diffusie van nieuwe kennis tot een minimum te beperken. Het overkomen van deze fundamentele verschillen brengt problemen op het gebied van eigendom, diffusie en inhoud met zich mee¹¹. Door deze complexiteit is het vaak onmogelijk, of bijzonder kostbaar, om alle aspecten van de samenwerking formeel vast te leggen. De samenwerking hangt daarom voor een belangrijk deel af van minder formele mechanismen, zoals wederzijds vertrouwen, die de risico's op opportunisme verkleinen. Ruimtelijke nabijheid kan het ontstaan van dat noodzakelijke vertrouwen mogelijk maken. Enerzijds doordat het persoonlijke contacten en frequente interactie vergemakkelijkt, anderzijds door sociale netwerken die in de regio verankerd zijn.

HOTSPOT OF HUB, HOE GAAT DE OVERHEID ERMEE OM?

Gebleken is dat de regio meerdere rollen tegelijkertijd kan spelen in de kenniseconomie: die van hotspot en die van kennishub. Dit betekent dat niet alleen het regionale schaalniveau van belang is, maar ook de aansluiting op (inter)nationale kennisnetwerken. Beleidsmakers hebben dus te maken met zowel de inhoudelijke complexiteit van de kenniseconomie waar meerdere dimensies maken dat bepaalde regio's interessant zijn, als met de verschillende schaalniveaus waarop kennisrelaties spelen. Het is de vraag wie er nu het voortouw moet nemen om de kenniseconomie te stimuleren: het Rijk, de provincies of gemeenten? Heeft de nationale overheid voldoende inzicht in de regio-specifieke omstandigheden van hotspots om deze verder te kunnen stimuleren? En bestaat dan niet het gevaar dat de verkeerde, te veel of juist te weinig regio's als hotspot worden aangewezen? Hebben regionale overheden op hun beurt wel voldoende oog voor de positie van de regio in (inter)nationaal perspectief?

Een andere vraag betreft de soort rol die de overheid moet spelen. Is een beleid van faciliteren, subsidiëren en financieren voldoende? Of kan de overheid ook optreden als kennismakelaar, of zelfs participeren in het innovatiesysteem door bedrijfsleven en onderzoeksinstituten samen te brengen? De kenniseconomie heeft volop potenties en biedt een lastige maar zeker ook uitdagende opgave voor de overheid.

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

INLEIDING

Stevige ambities en krachtige keuzes. De zeven vanaf januari 2006 door het Innovatieplatform bezochte regio's investeren fors in innovatie. Bedrijven, kennisinstellingen en overheden hebben in iedere regio een gezamenlijke innovatieagenda opgesteld en gaan nu voor de uitvoering van die agenda. Dat regio's innovatiekracht hebben, blijkt duidelijk uit de voorgaande hoofdstukken. Dat die kracht een van de fundamenten vormt van het landelijke en Europese innovatiebeleid is tevens evident.

Regionale hotspots en hubs zorgen op hun eigen manier voor economische vooruitgang. Tegelijk trekken ondernemers en onderzoekers zich niets aan van regionale of nationale grenzen. Die zoeken en vinden overal in de wereld partners om nieuwe producten en diensten mee te ontwikkelen en op de markt te zetten. Voor beleidsmakers is het de uitdaging de bestaande instrumenten voor het stimuleren van innovatie zo slim te maken dat ze rekening houden met de diversiteit en complexiteit van het regionale innovatiesysteem. Zonder dat die instrumenten ingewikkeld worden. Al met al zijn er genoeg mogelijkheden om de innovatiepotentie in regio's nog beter te benutten en de verschillende innovatiesystemen optimaal op elkaar aan te laten sluiten.

In dit hoofdstuk vat het Innovatieplatform zijn lessen uit de regio krachtig samen. Die lessen leiden tot het benoemen van enkele concrete acties. Bovendien worden de meest veelbelovende 'best practices' uit verschillende regio's samengevat, ervan uitgaande dat goede voorbeelden andere regio's inspireren.

STEVIGE AMBITIE

Aan ambitie in de regio's geen gebrek! Zo wil en kan Noord-Nederland wereldwijd een bijdrage leveren aan het oplossen van waterproblemen, werkt Utrecht eraan leading in gaming te worden, wil de tuinbouw in de Zuidvleugel de sterkste tuinbouw ter wereld blijven, kiest Oost-Nederland voor de Europese top in food, health en technology, zet Zuidwest-Nederland in op Maintenance Valley, ziet de Noordvleugel wereldkansen voor de creatieve industrie en is Brainport (Zuid-Oost-Nederland) de Lissabon-doelstelling zelfs voorbij. Van een maaiveldcultuur is in Nederland als het gaat om deze ambities dan ook geen sprake meer. Regio's steken hun nek uit.

KRACHTIGE KEUZES

Hoezo durft Nederland niet te kiezen? Het Innovatieplatform heeft in alle regio's actuele innovatieagenda's gevonden waaruit stevige keuzes voor een beperkt aantal regionale sleutelgebieden, speerpunten of economische clusters blijken. Keuzes die tijdens de verschillende regiobezoeken door de plaatselijke ondernemers, kenniswerkers en bestuurders nog eens werden onderstreept. Keuzes waar alle partijen voor gaan, waarbij ze elkaar nodig hebben en waar een actieve rol voor de overheid is weggelegd. Waar de landelijke sleutelgebiedenaanpak bij zijn introductie in 2004 tot veel discussie leidde, is deze in alle regio's een breed gedeelde werkwijze.

In het kader hieronder hebben we de keuzes op een rij gezet. De regio's en het Innovatieplatform vinden elkaar dus op het aanbrengen van focus en massa.

Regio	Waar zet ze op in?
Noord-Nederland	energie (e), water (w) en sensortechnologie (hsm) als sleutelgebieden agribusiness (ff), life sciences, ICT (ict), scheepsbouw, chemie (C), zorg en toerisme als speerpuntsectoren
Oost-Nederland	voeding (ff), gezondheid, technologie (hsm)
Zuidoost-Nederland	hightech systemen & materialen (hsm), life sciences & medische technologie en food & nutrition (ff). ICT als innovatie-as (ict) en Chemie als innovatie-as en zelfstandige sector (c)
Zuidwest-Nederland	procesindustrie (c), logistiek en toerisme
Utrecht	life science, ICT (ict), zakelijke diensten (psv), design (ci) en multimedia (ci)
Noordelijke Randstad	internationale financiële dienstverlening (psv), transport en logistiek, creatieve industrie (ci), ICT en nieuwe media (ict en ci), life sciences en medische cluster, internationaal toerisme en het congreswezen
Zuidelijke Randstad	proces- en petrochemie (c), transport en logistiek, (glas)tuinbouw (ff), water- en deltattechnologie (w), internationaal recht en bestuur (pj) en life & health sciences.

Met de letter(s) tussen haakjes wordt aangegeven op welk sleutelgebied het regionale speerpunt aansluit: Sleutelgebieden Flowers & Food=ff, Hightech systemen en materialen=hsm, Water=w, Creatieve Industrie=ci, Chemie=c, Pensioenen en sociale verzekeringen=psv, opkomend sleutelgebied Peace & Justice=pj, innovatie-as ICT=ict en Energietransitie=e

De strategie om uit te gaan van sterktes en deze zonder omhaal te benoemen, is dus in de regio's gemeengoed. Waarbij er altijd ruimte is – en dat moet ook – voor een eigen 'couleur régionale'. Want als een regio als Twente miljoenen omzet uit bedrijvigheid in de bouwsector haalt, geeft dat automatisch veel economische dynamiek. Voor Twente is de bouw dus een speerpunt. Het spreekt dan voor zich, dat in dat regionale speerpunt de kans op nieuwe innovaties groter wordt door samenwerking tussen bedrijven en kennisinstellingen.

De sleutelgebiedenaanpak, het principe van het benoemen van sterktes en daarop inzetten, heeft niet alleen een vaste plek verworven in de regionale innovatienetwerken, maar is ook terug te vinden in het beleid van het ministerie van Economische Zaken, bijvoorbeeld in het eerder genoemde Pieken in de Delta. Dit gebiedsgerichte beleid heeft het accent verschoven van het wegwerken van achterstanden naar het creëren van focus en massa op sterktes. De benoemde pieken komen voor het grootste gedeelte dan ook overeen met de nationale sleutelgebieden en regionale speerpunten.

De veelheid en de stevigheid waarmee nationaal en regionaal keuzes worden gemaakt en ambities geformuleerd, roept bij het Innovatieplatform de vraag op naar een objectieve beoordeling van keuzes en ambities. Er ontstaat behoefte aan een scherpere definitie van wat economische sterktes en potenties zijn. Soms lijken de keuzes van regio's tamelijk willekeurig. Het verdient daarom aanbeveling een methode te ontwikkelen, waarmee Nederland en de regio's de keuzes objectief kunnen maken.

HOE BLIJF JE VERNIEUWEN?

Uit de regiobezoeken komt duidelijk naar voren, dat netwerkvorming en kennisuitwisseling op de speerpuntgebieden sleutels zijn voor een goede verbreiding van innovatie. De regio's die dit op de meest open manier organiseren en niet te veel langs de gevestigde banen lopen wat betreft contactpatronen, hebben de meeste kans om verrassende nieuwe combinaties te maken. Een regionale aanpak heeft immers bijna onvermijdelijk het gevaar dat bestaande institutionele spelers en hun (bestaande) contactpatronen dominant worden. Het vergt dus een bewuste aanpak om dit te doorbreken en nieuwe spelers in het netwerk te brengen.

VERSTERKING AANSLUITING NATIONAAL EN REGIONAAL INSTRUMENTARIUM

Bedrijven, kennisinstellingen en overheden in regio's zijn uitstekend in staat kansen en mogelijkheden op innovatiegebied te benutten, zo blijkt uit deze rondgang. Tegelijk heeft de nationale overheid als taak daarvoor de voorwaarden te scheppen en samen met de regionale spelers te

Conclusies & aanbevelingen

investeren in lokale initiatieven die een nationale meerwaarde hebben. De rijksoverheid steunt regionale sterktes bijvoorbeeld met het innovatieprogramma 'Innovatie in Dialoog' (in overleg met het veld komen excellente innovatieprogramma's binnen sleutelgebieden tot stand), met Pieken in de Delta (het gebiedsgerichte programma), Innovatievouchers, RAAK-middelen, Innovatieprestatiecontracten en extra investeringen in de economische structuur uit de aardgasbaten (FES).

Door (mede)investeringen van de rijksoverheid krijgen sterke regionale innovatieprojecten een extra impuls. Tegelijk dreigt vanuit het perspectief van de regio's soms een 'projecten-circus' of 'projectentombola'. De regio's beschrijven daarmee het mechanisme dat optreedt wanneer het Rijk nieuwe subsidies beschikbaar stelt voor het stimuleren van innovaties op bepaalde thema's of in bepaalde gebieden. Het komt voor, dat regio's in zo'n situatie projecten gaan bedenken die voor subsidie in aanmerking komen. Daarbij krijgt de bevordering van de eigen innovatiekracht van de regio minder aandacht. Een met de sleutelgebieden vergelijkbare aanpak, waarbij de landelijke overheid volstaat met het aangeven van accenten voor de regionale ontwikkeling, waarna de regio's aan zet zijn om die in te vullen, zou beter passen. Regio's kunnen dan goed onderbouwde innovatieprogramma's ontwikkelen. Aan die programma's moet de landelijke overheid hoge eisen stellen. Zijn de programma's van voldoende kwaliteit, dan moeten de regio's voor een periode van zo'n vier jaar op financiële middelen kunnen rekenen.

Met het programma Pieken in de Delta is ingezet op belangrijke sterktes in de regio's. Hier wordt op aangesloten met concrete projecten en gezocht naar focus en massa. Door aan te sluiten bij de kracht en keuzes van de regio en optimaal gebruik te maken van de bestaande regionale netwerken kan de potentie van Pieken in de Delta beter tot zijn recht komen. Dat voorkomt, dat er veel tijd en energie gestoken wordt in het samenstellen van nieuwe programmacommissies en het komen tot een gezamenlijke agenda en een gezamenlijk document. De regio's ervaren soms veel centrale sturing vanuit het Rijk. In de toekomst is de uitdaging het vinden van de balans tussen het aansluiten bij de dynamiek van regio's en het houden van overzicht op landelijk niveau.

ALGEMEEN INNOVATIEBELEID

Enige verfijning van het huidige algemene instrumentarium ter bevordering van innovatie is ook op zijn plaats. Het huidige instrumentarium richt zich in de praktijk vooral op starters of juist op grote R&D-projecten (die vaak uit grote bedrijven komen). Er is nog te weinig ondersteuningsinstrumentarium gericht op mkb'ers die aan het groeien zijn. Als een bedrijf meer dan drie jaar bestaat, valt het vaak buiten de regelingen voor starters, terwijl hier toch nog veel groeipotentieel ligt. Ondanks het borgstellingskrediet voor het mkb van het Ministerie van Economische Zaken (BBMKB) hebben mkb'ers die van bijvoorbeeld twintig personeelsleden door willen groeien naar tweehonderd

behoefte aan meer ondersteuning. Ook regionale banken moeten meer bekend worden gemaakt met de financieringsmogelijkheden voor het mkb. Hier ligt een actie voor overheid én banken. Ondernemers zitten niet te wachten op nieuwe subsidiestromen, maar op een overheid die mee durft te investeren en risicokapitaal ter beschikking durft te stellen of die bevordert dat er risicokapitaal ter beschikking komt. En ook banken en andere grote bedrijven zouden hierin een rol kunnen vervullen, naast de overheid.

VERTROUW DE SPELERS IN DE REGIO

Overigens is het Innovatieplatform met de regio's van mening dat subsidieregels – ook die ter stimulering van innovatie - per definitie in de uitvoering eenvoudig moeten zijn. Ondernemers in de regio zijn soms huiverig geworden voor het aanvragen van subsidies. In veel gevallen gaat er onevenredig veel tijd en geld zitten in het verantwoorden van de besteding van subsidiegelden. Natuurlijk is verantwoording afleggen goed, maar dit kan ook achteraf. Daarom is het volgens het Innovatieplatform nodig dat de rijksoverheid toe gaat naar een meer structureel instrumentarium voor ondersteuning van innovatie-initiatieven in de regio. Een dergelijke ondersteuning kan in de plaats komen van het gebruikelijke 'projectencircus'.

Er doemt overigens een interessant dilemma op: hoe structurele langetermijnsteun te geven aan initiatieven die, willen ze echt bijdragen aan innovatie, een open, flexibel, creatief en in zekere zin vluchtig karakter moeten hebben? Nu gaan de investeringen òf in grote bedragen naar gevestigde spelers, die niet altijd even open en creatief zijn, òf in kleine incidentele hoeveelheden naar kleine projecten, die geen lang leven beschoren zijn. Het Innovatieplatform is van mening dat het goed zou zijn dit dilemma te benoemen en er oplossingen voor te bedenken.

EUROPESE DIMENSIE

Uit de regiobezoeken komt verder naar voren, dat de regio's hun innovatieagenda laten aansluiten op de Lissabon-agenda en het daarbij behorende Europese innovatiebeleid. De belangrijkste programma's voor de regio's vanuit de Europese Unie zijn de Structuurfondsen en het Zevende Kaderprogramma. In het Nederlandse structuurfondsenbeleid krijgen innovatie en regionale sterktes ook duidelijk een plek. Deze keuzes zijn neergelegd in het Nationaal Strategisch Referentiekader, waarin het Europese beleid vertaald is naar Nederland. En het Zevende Kaderprogramma, gericht op onderzoek, kent onder meer Regions of Knowledge, gericht op het stimuleren van regionale R&D. Ook hierbij vinden de regio's en Europa elkaar. Regionale kennisclusters van bedrijven, universiteiten en kennisinstellingen op een bepaald onderzoeksgebied werken samen in transnationaal verband en kunnen gezamenlijk voorstellen indienen.

Hoewel de doelstellingen en uitvoering verschillend zijn, wordt vanuit Nederland duidelijk gezocht naar goede afstemming tussen de Structuurfondsen en het Zevende Kaderprogramma en ook andere Europese innovatieprogramma's, zoals onder meer het Competitiveness Innovation Programme. Een regio moet haar sterktes kunnen benutten en naar voren brengen. Soms blijkt het voor regionale spelers lastig om van de nationale overheid steun te krijgen om regionale speerpunten op de Europese agenda te zetten. Een onderdeel van het Kaderprogramma is bijvoorbeeld Centers of Excellence en Joint Technology Initiatives. Daarmee zijn aanzienlijke investeringsgelden gemoeid. De Nederlandse overheid zou in de ogen van het Innovatieplatform een beperkt aantal regionale speerpunten actief moeten steunen om deel uit te maken van deze initiatieven. Vanzelfsprekend moet excellentie daarbij het onderscheidende criterium zijn.

VERSTERKINGEN VAN HET REGIONALE INNOVATIESYSTEEM

Het Innovatieplatform heeft tijdens zijn bezoeken aan de regio's geconstateerd, dat er in de diverse delen van het land veel innovatiekracht en -potentie aanwezig is. Hieronder benoemen we kort een aantal onderwerpen die de innovatiekracht van de regio's nog verder zou kunnen vergroten:

Zelforganiserend vermogen

Het Innovatieplatform merkt op, dat er in Nederland geen gebrek is aan bestuurlijk coördinatie-structuren voor innovatiebeleid. Vanuit de gedachte van een open innovatiemodel is het belangrijk, dat er voortdurend nieuwe netwerken tussen kennisinstellingen en ondernemers ontstaan. Maar of de intermediaire bestuurlijke structuren altijd effectief coördineren, is weer een andere vraag. Soms lijkt het wel alsof de coördinatie, bedoeld om orde te scheppen in het innovatiebeleid, juist leidt tot meer bestuurlijke drukte. De regio's kunnen hun zelforganiserend vermogen versterken door de bestuurlijke drukte te verminderen. Dat vergt moed, maar het kan wel.

Overheid als launching customer

Net als de Rijksoverheid kunnen ook regionale en lokale overheden als 'launching customer' een belangrijke rol spelen in het stimuleren van innovatie. Uit de regiobezoeken is gebleken, dat waterschappen en gemeenten bijvoorbeeld een belangrijke rol kunnen vervullen bij de introductie van duurzame technologie in de watersector. Als launching customer geeft de overheid aan een nog niet bestaand product met bepaalde eigenschappen te zullen afnemen. De ontwikkelaar/leverancier weet dan dat, wanneer het product de gevraagde prestaties levert, hij het aan de overheid kan verkopen. Launching customership begint met het opstellen en breed bekend maken van uitdagende specificaties. Dat kan bijvoorbeeld door middel van een 'beauty contest'.

Lerend vermogen

In de regiohoofdstukken zijn voorbeelden opgenomen van uitstekende manieren om innovatie te bevorderen. Met daarbij de aantekening, dat de regio's net begonnen zijn om georganiseerd van elkaar te leren. Want slim jatten is soms handiger dan zelf het wiel opnieuw uitvinden. Zo wordt de aanpak van Utrecht Innovatie Partner nu ook in Amsterdam uitgerold. Het project BizWorld, gericht op het stimuleren van ondernemerschap op basisscholen, is zowel in Brabant als Zuid-Holland een groot succes. En de aanpak van Brainport, waarin de verbinding van strategische agenda en acties goed is gelegd, heeft andere regio's geïnspireerd tot het opstellen van een innovatieagenda.

PERSPECTIEF OP DE TOEKOMST

Op alle niveaus is veel energie aanwezig is om de Nederlandse innovatiekracht te versterken. De verschillende regionale netwerken hebben hun krachten gebundeld. Bedrijven en kennisinstellingen ontmoeten elkaar, gaan allianties aan en zorgen voor kennisgroei en concrete innovaties, waar nodig gefaciliteerd door lokale en regionale overheden. Ook het Rijk en de Europese Unie ondersteunen dit soort processen, zoals blijkt uit het bestaan van programma's als Pieken in de Delta, RAAK, Innovatie in Dialoog, Innovatievouchers, InnovatiePrestatieContracten, Structuurfondsen en het Zevende Kaderprogramma.

Achter raakt wie stil blijft staan... Potgieter was er in zijn tijd al van overtuigd. Meer dan ooit blijkt, dat innoveren geen mode is, geen trend die wel weer over zal waaien, maar dat innoveren noodzaak is geworden voor onze nationale en regionale economie. De regio's begrijpen dat als geen ander, zo blijkt uit deze publicatie. Zaak is elkaar hierin te blijven versterken.

LITERATUUROVERZICHT

H.J. Braczyk, P. Cooke and M. Heidenreich (eds.) (1998), *Regional innovation systems. The role of governance in a globalized world*, London: UCL Press.

E. Canton, D. Lanser, J. Noailly, M. Rensman en J. van de Ven, J. (2005) *Crossing borders; when science meets industry*. Den Haag: Central Planbureau.

Gemeente Amsterdam (2006), *Amsterdam topstad metropool*. Amsterdam.

Commissie Sistermans (2005), *Brainport navigator 2013. Lissabon voorbij!* Eindhoven: Brainport Eindhoven.

J. Cortright en H. Mayer (2001), 'High-tech specialization: a comparison of high-tech centres'. The Brookings Survey papers, pp.1-18.

D. DeSolla Price (1984) *The science/technology relationship, the craft of experimental science, and policy for the improvement of high technology innovation*, *Research Policy*, 13, pp. 3-20; M. Gibbons, C. Limoges, H. Nowotny, S. Schwartzman en P. Trow (1994) *The new production of knowledge: The dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.

R. Florida (2002), *The rise of the creative class*. New York: Basic Books.

IPO (2005), *De regionale dimensie van kennis en innovatie*. Den Haag: IPO;

Ministerie van Economische Zaken (2004), *Pieken in de Delta*. Den Haag: Ministerie van EZ.

Ministerie van Economische Zaken en Ministerie van OCW (2005), 'Ons creatieve vermogen, brief cultuur en economie', brief aan de Tweede Kamer, 14 oktober 2005.

R. Ponds en F.G. van Oort (2006), *Kennishubs in Nederland. Ruimtelijke patronen van onderzoekssamenwerking*. Den Haag: Ruimtelijk Planbureau en Nai-uitgevers.

O. Raspe, F. van Oort en P. de Bruijn (2004), *Kennis op de Kaart. Ruimtelijke patronen in de kenniseconomie*. Den Haag: Ruimtelijk Planbureau en Nai-uitgevers.

S. Sassen (2006), *Territory, authority, rights. From medieval to global assemblages*. Princeton: University Press.

A. Weterings (2006), *Do firms benefit from spatial proximity?* Proefschrift, Universiteit Utrecht.

LIJST MET GEÏNTERVIEWDEN

REGIO NOORD:

Maurice Tax
J.C. Gerritsen

directeur Brightspark, Joure
gedeputeerde Economische Zaken provincie Groningen

REGIO NOORDELIJKE RANDSTAD:

Ton van Mil
Joost van Bree
Joke van Antwerpen

directeur Immovator, Hilversum
directeur Pepscan Systems, Lelystad
directeur Amsterdamse Innovatie Motor

REGIO OOST-NEDERLAND:

Cees van Rijn
René van Diessen

directeur Aquamarijn, Enschede
gedeputeerde Economische Zaken provincie Gelderland

REGIO UTRECHT:

Theo Camps
John Maree

voorzitter Taskforce Innovatie Utrecht
directeur Remote Application Management

REGIO ZUIDELIJKE RANDSTAD:

Hans Smits

Jacques Teeuwen

directeur Havenbedrijf Rotterdam, voorzitter Raad van Advies
Zuidvleugel Randstad
directeur Flora Holland

REGIO ZUIDOOST-NEDERLAND:

Harry Hendriks
Alexander Sackers

CEO van Philips Electronics Nederland
burgemeester Eindhoven, voorzitter Brainport Eindhoven

REGIO ZUIDWEST-NEDERLAND:

Chris Rutten

André Adank

Adri Voogdt

voorzitter Innovatiestuurgroep West-Brabant, voorzitter
Kamer van Koophandel West-Brabant
wethouder Economische Zaken Breda, lid Innovatiestuurgroep
West-Brabant
medevoorzitter Maintenance Innovation Community, Zeeland

SAMENSTELLING VAN WERKGROEP REGIOPROGRAMMA

LEDEN VAN HET INNOVATIEPLATFORM

J.F. Siermans (voorzitter van de werkgroep)

W. Jouwsma

F.J. Leijnse

PROJECTBUREAU VAN HET INNOVATIEPLATFORM

S.P. Akkerman

A. Welting

MET MEDEWERKING VAN HET RUIMTELIJK PLANBUREAU

F. van Oort

O. Raspe

A. Weterings

R. Ponds